

VERSLAG

CRB 2015-2644

De conjunctuur in de papier- en grafische sector
najaar 2015

CCE
Conseil Central de l'Economie
Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
CRB

**Verslag over de conjunctuur
in de papier- en grafische sector
najaar 2015**

Aanspreekpunten:
Lieselot Smet
lieselot.smet@ccecrb.fgov.be
Emmanuel de Bethune
embe@ccecrb.fgov.be

Inhoudsopgave

1	Conjunctuuranalyse	4
1.1	Macro economische context	4
1.2	Internationale, Europese en Belgische context van de papier- en grafische sector	8
1.2.1	De papierindustrie	9
1.2.2	De grafische sector	10
2	Gedetailleerde becijferde analyse van de conjunctuur in de papier- en grafische sector, in België	12
2.1	Ontwikkeling van de pulp- en papierprijzen	12
2.1.1	Pulpprijzen (Europa)	12
2.1.2	Oud papier	13
2.1.3	Papierprijzen (Duitsland)	14
2.1.4	Papierprijzen (België)	16
2.2	Conjunctuurbarometer van de Nationale Bank van België	17
2.2.1	Papier en kartonnijverheid	17
2.2.2	Grafische nijverheid	17
2.3	Omzet	19
2.4	Productie en investeringen	20
2.5	Buitenlandse handel	24
2.6	Werkgelegenheid	28
2.6.1	Inleiding	28
2.6.2	Werknemersgegevens	28
2.6.3	Ontwikkeling van de ontslagen in relatie tot de tijdelijke werkloosheid	31
2.6.4	Faillissementsgegevens	32
3	Conclusie	35
3.1	Twee waardeketens	35
3.2	Pulp	35
3.3	Papier	36
3.4	Grafische sector	37
3.5	Werkgelegenheid	38
3.6	Algemeen	38
4	Bibliografie	40

Lijst grafieken

Grafiek 1-1: Economische sentiment indicator in de Europese Unie en België.....	6
Grafiek 1-2: Ontwikkeling van het reëel Belgisch bbp per kwartaal.....	8
Grafiek 2-1: Ontwikkeling pulpprijzen (in \$/ton)	12
Grafiek 2-2: Ontwikkeling pulpprijzen (in €/ton)	13
Grafiek 2-3: Prijsontwikkeling van oud papier in de buurlanden en het gemiddelde (gemengd, franco fabriek) - herziene formule	14
Grafiek 2-4: Ontwikkeling van de prijsindexcijfers voor papier	17
Grafiek 2-5: Bezettingsgraad van de productiecapaciteit (in%)	22
Grafiek 2-6: Bezettingsgraad productiecapaciteit in relatie tot het investeringsniveau van de grafische sector (NACE 18+58).....	24
Grafiek 2-7: Evolutie tijdelijke werkloosheid en aantal ontslagen in de papierindustrie.....	31
Grafiek 2-8: Evolutie tijdelijke werkloosheid en aantal ontslagen in de grafische sector.....	32

Lijst tabellen

Tabel 1-1: Reële % groei BBP (projectie herfst 2015)	4
Tabel 1-2: Herziening groei BBP sinds herfst projectie 2014.....	4
Tabel 1-3: Reële % groei BBP (projectie herfst 2015)	6
Tabel 1-4: Herziening groei BBP sinds herfst projectie 2014.....	7
Tabel 2-1: Ontwikkeling van de bruto-omzet - miljoenen euro's.....	20
Tabel 2-2: Pulp- en papierproductie in België (in tonnen) - jaarlijkse cijfers	21
Tabel 2-3: Ontwikkeling van de bruto-investeringen op basis van de maandelijke en driemaandelijke btw-aangiften - miljoenen euro's	23
Tabel 2-4: Ontwikkeling van de buitenlandse handel in de waarde van enkele papierproducten - in miljoenen euro's.....	26
Tabel 2-5: Ontwikkeling van de buitenlandse handel in waarde van enkele grafische producten - in miljoenen euro's.....	27
Tabel 2-6: Uitsplitsing van de werknemers naar sector, statuut en bedrijfstak	29
Tabel 2-7: Ontwikkeling van het aantal werknemers naar paritair comité, statuut en geslacht.....	30
Tabel 2-8: Aantal faillissementen in de papier- en grafische sector (eerste 6 maanden van 2014 en 2015).....	33
Tabel 2-9: Aantal faillissementen in de papier- en grafische sector (eerste 10 maanden van 2014 en 2015).....	34

Lijst figuren

Figuur 2-1: Conjunctuurbarometer van de Nationale Bank van België	18
---	----

1 Conjunctuuranalyse

1.1 Macro economische context

Groecijfers eurozone en EU tegenover de rest van de wereld

De herfst "forecast" 2015 van de Europese Commissie (EC) voor 2015 en 2016 kleurt voor de Europese Unie en de eurozone iets optimistischer dan de vorige forecast van de herfst 2014. Tegenover de herfst "forecast" 2014 vertraagt de groei in alle andere ontwikkelde economieën en ook op wereldvlak. De groeivertraging in China speelt hier uiteraard een rol. De groei op wereldvlak zou 3,1% bedragen in 2015 en 3,5% in 2016. De globale groeivertraging tussen beide prognosemomenten (2015 vs. 2014) is opvallend (-0,7% in 2015 en -0,6% in 2016) en is groter dan de voorspelde groeivertraging in China.

Deze evolutie wordt mee verklaard door de neerwaartse herziening van de groei in VSA met -0,5% en -0,4% resp. in 2015 en 2016. Toch blijven de VSA een uitschieter qua groei voor de grote ontwikkelde economieën.

Tabel 1-1: Reële % groei BBP (projectie herfst 2015)

	2015	2016	2017
Eurozone	1,6	1,8	1,9
EU	1,9	2,0	2,1
VSA	2,6	2,8	2,7
Japan	0,7	1,1	0,5
Wereld	3,1	3,5	3,7
China	6,8	6,5	6,2

Bron: European Economic Forecast autumn 2015

Met een groeiprognose van 2,6% en 2,8% in resp. 2015 en 2016 presteren de VSA beduidend beter dan de EU. De groeiprognose voor de eurozone zou voor beide jaren 1% lager liggen dan in de VSA (1,6% in 2015 en 1,8% in 2016). De vooruitzichten voor Japan blijven zeer zwak (0,7% in 2015 en 1,1% in 2016).

Tabel 1-2: Herziening groei BBP sinds herfst projectie 2014

	2015	2016
Eurozone	↑	↑
EU	↑	=
VSA	↓	↓
Japan	↓	↑
Wereld	↓	↓
China	↓	↓

Bron: European Economic Forecast autumn 2015 & autumn 2014

De EC stelt vast dat het economisch herstel zich voor de derde keer op rij doorzet in de Europese Unie en in de eurozone. Hoewel het allemaal zeer geleidelijk en voorzichtig verloopt, wijzen de prognoses voor de komende jaren op beterschap.

Dit herstel wordt gedreven door een aantal factoren die nu al geruime tijd een rol spelen: de olieprijsen zijn laag, de Europese Centrale Bank voert al een aantal maanden een beleid van monetaire versoepeling ("quantitative easing") en de wisselkoers van de euro evolueerde gunstig voor de exportverrichtingen. Deze wisselkoersontwikkeling kan evenwel vanuit het oog van de import van grondstoffen als een nadeel worden gezien. We denken dan bijvoorbeeld bij papierproducenten aan de bedrijven die grote volumes pulp importeren.

Deze positieve factoren worden evenwel tegengewerkt door een aantal globale ontwikkelingen. In de andere grote economische blokken en op wereldschaal worden de groeivoorzichten neerwaarts herzien. De tragere groei in een aantal opkomende economieën zal zijn weerslag hebben op de ontwikkeling van de wereldhandel. De lagere grondstoffenprijzen zouden ook wegen op de groeimogelijkheden van de grondstofexporterende landen. Ook meerdere geopolitieke ontwikkelingen dragen bij tot een grotere globale onzekerheid (de spanningen in het Midden-Oosten, de crisis in Oekraïne, de Griekse crisis, ...).

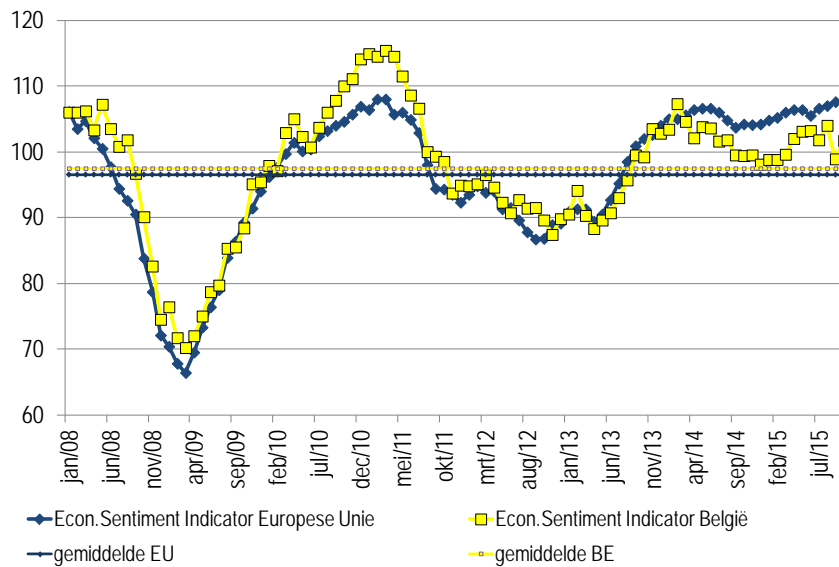
De toekomstige groei in de EU en in de eurozone zal in die omstandigheden ook op andere factoren moeten kunnen rekenen, zoals een stimulerend monetair beleid en een neutraal fiscaal beleid. De EC meent dat de kredietmarkten voldoende zullen ontspannen en dat hierdoor de investeringen een grotere bijdrage zullen leveren tot de groei.

Economisch vertrouwen EU en België

Uit de enquêtes gevoerd door de EC blijkt dat het economisch vertrouwen (Economic Sentiment Indicator) sinds het vorige conjunctuurrapport voor de EU verbeterde. Deze vaststelling geldt ook voor de eurozone. De evolutie van de vertrouwensindicator voor België verloopt wat grilliger. Na een lange periode van een tendentieel positieve evolutie zien we een terugval na de zomermaanden van 2015. Wel dient opnieuw te worden onderstreept dat het vertrouwen gedurende de gerapporteerde periode 2008-2014 zowel voor België als voor de Europese Unie boven het historisch gemiddelde ligt.

Het economisch vertrouwen in de EU en de eurozone verloopt gelijkaardig en is het resultaat van uiteenlopende ontwikkelingen in de sectoren. De positieve ontwikkeling wordt vooral gevoed door positieve bijdragen van de diensten en de retail. De indicatoren voor de industrie en de consumenten blijven vrijwel ongewijzigd.

Grafiek 1-1: Economische sentiment indicator in de Europese Unie en België

Bron: Eurostat

In haar conjunctuurenquête van november 2015 deelt Nationale Bank mee dat het ondernemersvertrouwen in België stabiliseert na een verbetering in de loop van 2015. Alle sectoren (industrie, diensten, bouw en handel) dragen hiertoe bij.

Groecijfers België tegenover de buurlanden

De groecijfers voor België en de aangrenzende landen zouden gunstig blijven evolueren in 2015, 2016 en 2017. De geprojecteerde groei voor België zou voor al deze jaren evenwel onder de gemiddelde vooruitzichten voor de eurozone blijven. Opvallend is dat de Nederlandse groeivoorzichten deze aanzienlijk overtreffen.

Tabel 1-3: Reële % groei BBP (projectie herfst 2015)

	2015	2016	2017
Eurozone	1,6	1,8	1,9
België	1,3	1,3	1,7
Duitsland	1,7	1,9	1,9
Frankrijk	1,1	1,4	1,7
Nederland	2,0	2,1	2,3

Bron: European Economic Forecast autumn 2015

Voor al de hier bestudeerde landen werden de groecijfers voor 2015 en 2016 (forecast herfst 2015) naar boven herzien in vergelijking met de herfst forecast 2014, met uitzondering van een lichte achteruitgang voor Frankrijk in 2016. Het valt op dat de vooruitzichten voor alle landen in 2017 nog verder verbeteren t.o.v. de prognose 2016 (alleen Duitsland blijft status-quo).

Tabel 1-4: Herziening groei BBP sinds herfst projectie 2014

	2015	2016
Eurozone	↑	↑
België	↑	↑
Duitsland	↑	↑
Frankrijk	↑	↓
Nederland	↑	↑

Bron: European Economic Forecast autumn 2015 & autumn 2014

In haar landenanalyse stelt de EC dus dat de prognoses voor België dezelfde zijn voor 2015 en 2016 (+1,3%). Pas op een verdere horizon (2017) zou de groei verder aantrekken (+1,7%). De vooropgestelde groeicijfers voor 2015 en 2016 steunen evenwel op uiteenlopende gronden. In 2015 heeft de consumptie een belangrijke rol gespeeld, en dit ondanks de loonmatigende maatregelen die werden genomen. Meerdere factoren hebben er toe bijgedragen dat de koopkracht ondanks alles niet sterk werd geërodeerd; zoals de evolutie van de tewerkstelling, het afnemende sparen en de lage inflatie. Vanaf 2016 zou de groei meer worden gedragen door de uitvoer. De Belgische competitiviteitsgraad, onder andere op het vlak van de loonkost, zou verbeteren en de netto uitvoer ondersteunen.

De investeringsstatistieken zouden tot 2016 sterk worden beïnvloed door eenmalige operaties in de periode 2014-2015. Vanaf 2017 zouden de investeringen, zowel vanuit private als openbare hoek, groeien met ca. 4 %. De investeringsbereidheid van de ondernemingen zou worden gestuurd door de toenemende bezettingsgraden van de productiecapaciteit en door een verbeterde rentabiliteit (lagere grondstofprijzen, beperkte verhogingen van de loonkosten).

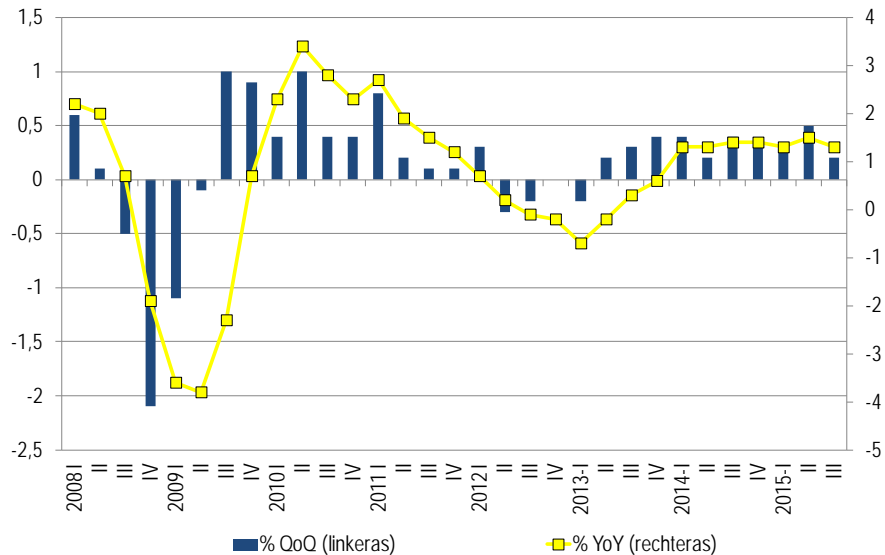
Voor alle buurlanden en voor bijna alle jaren werden de groeiprognoses naar boven herzien. De Duitse groei zou in 2015 en 2016 iets hoger uitvallen dan de groei in de eurozone. Zowel binnenlandse als buitenlandse factoren dragen hiertoe bij. Mogelijk zal de bijdrage van de uitvoer tot het omvangrijke handelsoverschot iets afzakken. Ook de Duitse uitvoer zal worden geconfronteerd met de groeivertraging in de opkomende landen. De gunstige impact van de verzwakking van de euro zou verminderen. Duitsland zou goede tewerkstellingscijfers blijven voorleggen die er mee moeten voor zorgen dat het privé verbruik verder groeit. Duitsland zou ook verder kunnen rekenen op een begrotingsoverschot voor de komende jaren.

De groeiprognoses voor Frankrijk zouden in de lijn liggen van de verwachtingen voor België. Ook voor Frankrijk speelt het binnenlands verbruik een belangrijke rol. Lage energiekosten en lage inflatie zullen hier toe bijdragen. Mogelijk zou een verbeterende arbeidsmarkt een positieve rol kunnen spelen, maar hier dient te worden onderlijnd dat Frankrijk op dit gebied zwak scoort.

Van de vier landen zouden de groeiprognoses voor Nederland het spectaculairst uitpakken. Nederland lijkt de zwakke prestaties van de voorgaande jaren te ontgroeien. In 2015 werd de groei o.a. aangedreven door investeringen en meer bepaald de opverende woningmarkt. Overheidsmaatregelen, meer concreet de fiscale verminderingen voor de laagste inkomens, zouden in 2016 bijdragen tot een verhoging van de beschikbare inkomens en ook tot het verbruik. Deze gunstige groeiprognoses zullen ook de investeringsgroei nog schragen, hoewel minder sterk dan in 2015. De tewerkstelling zou zich verder positief blijven ontwikkelen.

Uit de onderstaande grafiek blijkt dat de positieve groei van het reëel Belgisch bbp die werd opgetekend vanaf het tweede kwartaal 2013 zich nagenoeg doorzette gedurende alle daaropvolgende kwartalen zowel in kwartaal-op-kwartaalcijfers als in jaar-op-jaar cijfers. In het derde kwartaal van 2015 lopen de groeicijfers (kwartaal-op-kwartaal en jaar-op-jaar) evenwel wat achteruit.

Grafiek 1-2: Ontwikkeling van het reëel Belgisch bbp per kwartaal

Bron: Nationale Bank van België (INR)

1.2 Internationale, Europese en Belgische context van de papier- en grafische sector

De optimistische herfstvoorspellingen van de EC zullen in de eurozone en in België in de kaart spelen van de papier- en grafische bedrijven, in het bijzonder voor de conjunctuurgevoelige segmenten zoals het (reclame)drukwerk. De verwachte groeivertraging op wereldvlak vormt evenwel een remmende factor.

Toch zal de economische groei in België in 2016 meer worden gedragen door de uitvoer. De positieve groeivoorspellingen voor Frankrijk, en in het bijzonder voor Nederland en Duitsland, zullen een positieve stimulus geven aan de papier- en grafische sector aangezien de buurlanden een belangrijke afzetmarkt vormen.

De positieve conjuncturele effecten brengen evenwel geen soelaas voor de structurele problemen waarmee de papier- en grafische sector kampt. Dit maakt het conjunctuurherstel zeer broos wat onder andere tot uiting komt in het grillig conjunctuurverloop van de grafische sector.

1.2.1 De papierindustrie

Op Europees niveau

In West-Europa zal de groeiende vraag naar verpakkingspapier zich verder zetten onder invloed van de toename van e-commerce. Volgens het B2C E-commerce rapport 2015 van de Ecommerce Foundation is de online handel in 2014 sterk toegenomen. De groeivoet van B2C e-commerce van goederen en diensten in Europa bedroeg nagenoeg 14%. Europa is de tweede grootste ecommerce regio van de wereld en het is vooral in West-Europa dat de online handel boomt¹.

In tegenstelling tot de markt voor verpakkingspapier wordt de markt voor grafisch papier gekenmerkt door een structureel overaanbod dat werd versterkt door de economische recessie. Volgens Euro-Graph kalft de vraag op de markt voor grafisch papier verder af. Uit de maandelijkse cijfers van september 2015 kunnen we afleiden dat de leveringen binnen Europa quasi voor alle grafische papersoorten afnemen. De leveringen buiten Europa doen het iets beter en trekken zelfs voor het houthoudend gestreken en houtvrij gestreken en ongestreken papier aan². Dit kan de leveringen naar Europa evenwel niet compenseren waardoor het totaal aan leveringen binnen en buiten Europa met 4,5% afneemt in de periode januari-september 2015 tegenover dezelfde periode 2014.

Op Belgisch niveau

De conjunctuur van de Belgische papier- en kartonnijverheid kende in het eerste kwartaal van 2015 een ietwat moeizame start. Bij de start van het tweede kwartaal van 2015 daarentegen trekt de conjunctuur zowel in de fabricage als verwerkende sector terug sterk aan.

De resultaten van de conjunctuurenquête van de NBB zijn gematigd positief. Enerzijds gaan de binnenlandse bestellingen erop achteruit en anderzijds komen de buitenlandse bestellingen vlot binnen wat het productietempo en ook de verkoopprijzen een duwtje in de rug geven.

Ondanks de minder optimistische vraagvooruitzichten hebben de respondenten positieve prijs- en werkgelegenheidsvooruitzichten.

Samenvattend

De markt voor verpakkingspapier- en karton bloeit open onder invloed van de online handel. Het is evenwel op de markt voor het grafisch papier dat de sector nog steeds kampt met problemen om een voldoende grote vraag aan te trekken in het licht van de groeiende digitalisering.

---

¹ <https://ec.europa.eu/futurium/en/content/european-e-commerce-turnover-grew-143-reach-eu-4238bn-2014>

² <http://www.euro-graph.org/file/106408>

1.2.2 De grafische sector

Op Europees niveau

De optimistische groeivoorspellingen voor de eurozone zijn hoopvol, maar bieden geen oplossing voor de structurele overcapaciteit op de grafische markt. De digitalisering heeft de wereld van de grafische bedrijven op zijn kop gezet. Volgens Gareth Ward³ is het evenwel noodzakelijk dat we de trends en alle disruptieve ontwikkelingen omarmen. Daarbij is het belangrijk dat print een relevante functie vervult naast de andere communicatiekanalen. Ander en krachtig drukwerk dat de aandacht weet te trekken, is volgens hem de toekomst. Met de doorbraak van e-commerce zal de vraag naar brochures op maat, kleinere oplages met hogere productiemaatstaven, exemplaren met embedded codes die kunnen worden gescand door smartphones,... toenemen. Daarnaast zal de bedrukking op verpakkingen een belangrijk marketinginstrument worden. Denken we bijvoorbeeld aan de Share a coke campagne van Coca-Cola.

Het toekomstbeeld van de drukker volgens Gareth Ward is er één van een full-service dienstverlening en dus een mix van digitale communicatie, drukwerk met een toegevoegde waarde, dataverwerking en logistiek. Daarbij is het van belang voor de drukker om naar de behoeften van zijn klanten te peilen en zijn aanbod hierop aan te passen. Dit kan impliceren dat hij samenwerkingsverbanden zal moeten aangaan met partners die expertise en ervaring hebben die hem ontbreken, bijvoorbeeld op het vlak van IT.

Voor wie kiest om zijn traditionele activiteiten ongewijzigd te blijven verder zetten, rest de enige optie zo goedkoop mogelijk drukwerkdiensten aan te bieden. Het nadeel van deze keuze is dat in dit domein zwaar op prijzen wordt geconcurrereerd wat de marges van deze drukkerijen flinterdun maakt. Daarom is het interessanter voor drukkerijen om zich te focussen op diensten die voor prijsvechters een moeilijk haalbare kaart zijn: persoonlijke service, korte levertijden, ...

Volgens de president van Drupa, Claus Bolza-Schünemann, zullen er over een paar jaar minder grafische bedrijven zijn. "De overblijvers zullen groter zijn, meer op industrieel niveau werken en een breed dienstenpakket aanbieden. In de sector voor commercieel drukwerk zullen drukkers marketingdienstverleners worden voor online en print diensten." ⁴

Op Belgisch niveau

De structurele overcapaciteit in de Belgische grafische sector komt begin 2015 tot uiting in een daling de conjunctuurcurve. Geleidelijk aan versterkt de economische activiteit zich evenwel opnieuw. Dat het conjunctuurherstel broos blijft, bewijzen de conjunctuurindicatoren van de conjunctuurenquête van de NBB van november 2015. Hoewel de vraagvooruitzichten voorzichtig optimistisch zijn, lopen de binnenlandse en buitenlandse bestellingen sterk terug wat het productietempo en de verkoopprijzen doen kelderen. Ook de werkgelegenheidsvooruitzichten worden pessimistisch ingeschat. Traditioneel kent de grafische sector een betere tweede jaarhelft gezien de voorbereiding van nieuwe collecties en catalogi. Dit verklaart mogelijk de licht positieve vraagvooruitzichten. Het valt evenwel af te wachten hoe de economische activiteit in de sector zich in december 2015 zal voltrekken.

---

³ Redacteur annex uitgever van het tijdschrift Print Business

⁴ GN, 07/2015

Samenvattend

Het broos conjunctuurherstel blijkt uit het grillig verloop van de conjunctuurcurve van de Belgische grafische sector. Deze kent begin 2015 een achteruitgang gevolgd door een (tijdelijk) herstel. Uit het grillig verloop van de conjunctuurcurve leiden we af dat een structureel overaanbod op korte termijn niet kan worden weggewerkt met een tijdelijke conjuncturele heropleving. Grafische bedrijven zullen zichzelf opnieuw moeten trachten heruit te vinden om ook een structureel herstel te kunnen realiseren. Daarbij zal het erop aankomen om het drukwerk opnieuw op de kaart te zetten naast de andere communicatiekanalen en in te spelen op de behoefte aan relevant en krachtig drukwerk.

2 Gedetailleerde becijferde analyse van de conjunctuur in de papier- en grafische sector, in België

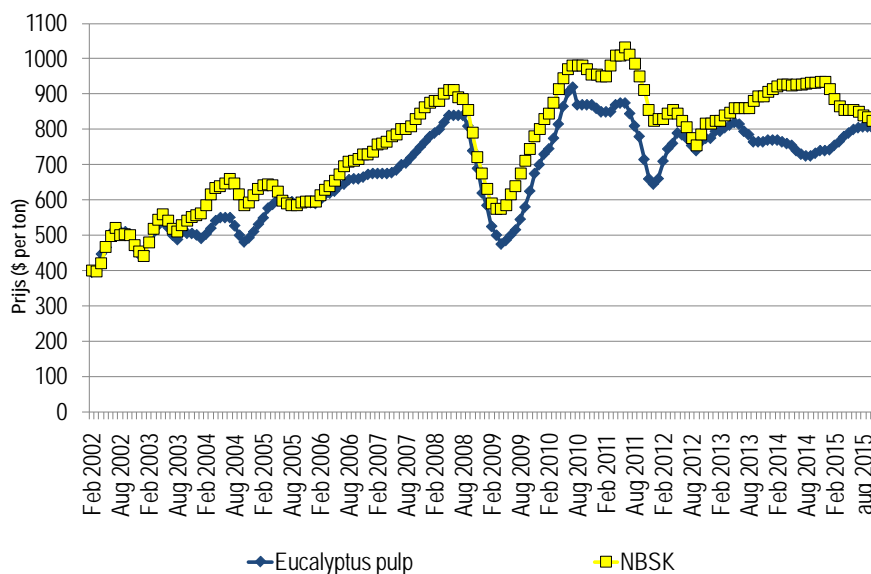
2.1 Ontwikkeling van de pulp- en papierprijzen

2.1.1 Pulprijzen (Europa)

Inzicht in het prijsverloop van het papier noopt een correcte kennis van de prijsontwikkelingen van de pulp als de voornaamste grondstof voor de productie van papier. Onderstaande grafieken geven ons een beeld van het gemiddeld prijsverloop van twee belangrijke pulpsoorten op de Europese markt. De NBSK of Northern Bleached Softwood Kraft pulp bestaat uit houtpulp met lange vezels wat een hoge weerbaarheid aan het papier geeft. De Eucalyptus pulp is met zijn korte vezels de traditioneel goedkopere pulpvariant van de twee pulpsoorten.

Na observatie van de prijsontwikkelingen van beide pulpsoorten, stellen we vast dat ze in de periode 2002 tot en met het eerste kwartaal van 2013 een soortgelijk verloop kennen. In het eerste kwartaal van 2013 is de prijs van de traditioneel duurder NBSK pulp zodanig afgenomen dat er slechts een gering prijsverschil kan worden waargenomen met de eucalyptus pulp. Hiermee verdween ook de impuls om de NBSK pulp te vervangen door de gewoonlijk goedkopere eucalyptus variant. Deze vraagverschuiving binnen de pulpmarkt kan een verklaring vormen voor de prijsdaling van de Eucalyptus pulp en de prijstoename van de NBSK pulp in de daaropvolgende periode. Tussen midden 2013 en midden 2014 volgde het prijsverloop van beide pulpsoorten dus ook een verschillende trend. Midden 2014 was het prijsverschil tussen beide pulpvarianten groot genoeg (circa 160 euro per ton) om de vraag naar Eucalyptus pulp opnieuw aan te wakkeren. Onder invloed van deze vraagverschuiving op de markt van papierpulp zien we geleidelijk aan de prijzen van de beide pulpsoorten opnieuw naar elkaar toe convergeren. In oktober 2015 bedraagt het prijsverschil tussen beide pulpsoorten nog amper 17,8 euro per ton.

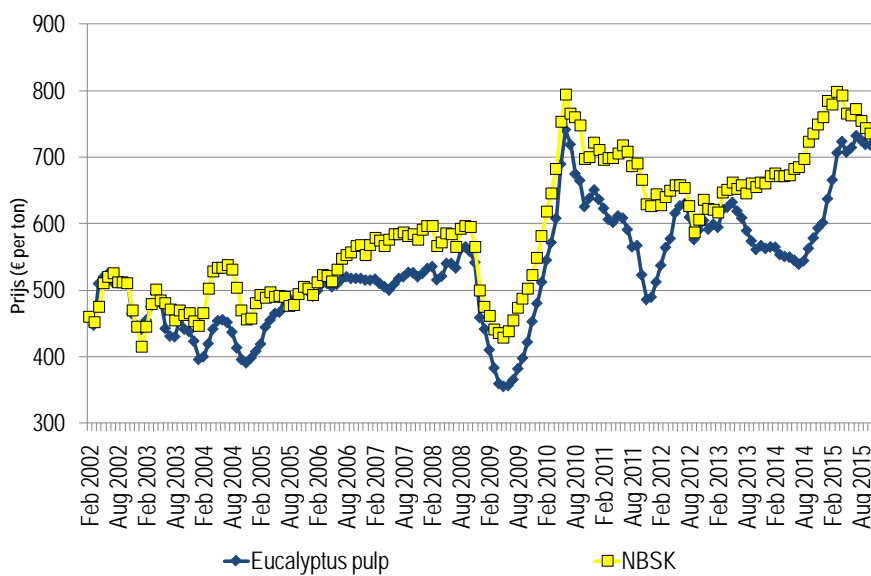
Grafiek 2-1: Ontwikkeling pulpprijzen (in \$/ton)

Bron: RISI

Tijdens de tweede helft van 2014 en het eerste kwartaal van 2015 kent de euro ten opzichte van de dollar een scherpe waardeafname met als gevolg dat de prijstoename van de Eucalyptus pulp zich sterker doorzet in euro dan in dollar. In de twee daaropvolgende kwartalen van 2015 wordt dit effect getemperd door de voorzichtige waardeverbetering van de euro. Voor de NBSK pulp vertaalt dit zich daarentegen in een sterkere prijsdaling in euro dan in dollar. Beide ontwikkelingen zorgen ervoor dat het verschil tussen de gemiddelde prijs van de NBSK-pulp en de eucalyptus pulp verkleint tot 20 dollar of 18 euro per ton in november 2015.

Grafiek 2-2: Ontwikkeling pulpprijzen (in €/ton)

Bron: RISI

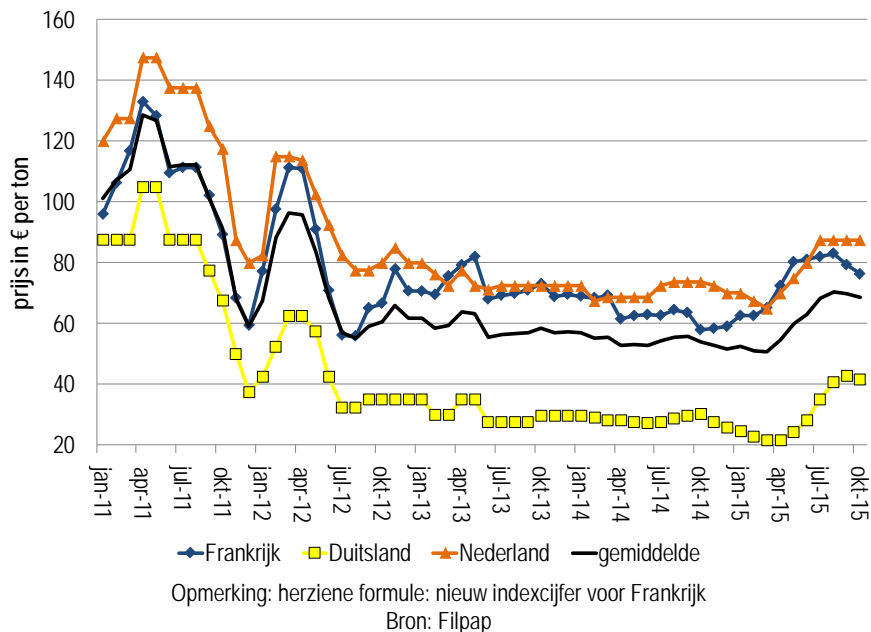
2.1.2 Oud papier

Naast verse pulp wordt ook gerecycleerde pulp op basis van oud papier aangewend voor de productie van papier. De prijsontwikkeling van oud papier in de buurlanden is richtinggevend voor de Belgische prijzen en daarom bekijken we dit in Grafiek 2-3.

Na een lange periode van stabiliteit werden begin 2015 de eerste tekenen van een prijsstijging zichtbaar. De sterke waardeafname van de euro ten opzichte van de dollar heeft vermoedelijk in de kaart van de Europese exporteurs van oud papier gespeeld. Ook de export naar China nam sinds december 2014 sterk toe, maar dit was voornamelijk het gevolg van een herbevoorradingsgolf van de Chinese ondernemingen⁵. Als we naar het gemiddeld prijsverloop van oud papier in de buurlanden kijken, lijkt de maand augustus een keerpunt te vormen in de opwaartse tendens. Het is mogelijk dat de voorzichtige waardeverbetering van de euro in het derde kwartaal van 2015 een matigend effect heeft op de export van oud papier.

⁵ La lettre du papier, nr. 418

Grafiek 2-3: Prijsontwikkeling van oud papier in de buurlanden en het gemiddelde (gemengd, franco fabriek) - herziene formule

2.1.3 Papierprijzen (Duitsland)

Aangezien de Duitse papierprijzen als referentie kunnen worden gebruikt voor de Belgische papierprijzen, bekijken we de prijsontwikkeling van het Duits (grafisch + verpakings-) papier even van naderbij. Daar waar het gemiddelde van de Duitse papierprijzen in de eerste helft van 2015 een overwegend dalend verloop kent, wordt deze tendens vanaf de tweede jaarhelft omgekeerd. Zowel de gemiddelde prijzen voor het grafisch papier als het verpakingspapier dragen hier in globa toe bij. Dit gaat evenwel niet altijd op voor elke papiersoort afzonderlijk. Daarom loont het de moeite om de prijsontwikkelingen ook op microniveau te bekijken.

Grafisch papier

Standaard krantenpapier (45g)

Eerst nemen we de prijsontwikkeling van het Duits krantenpapier onder de loep. Na een stabiele eerste vier maanden van 2015 neemt de papierprijs in mei 2015 een duik naar beneden. In de tweede helft van 2015 (cijfers t.e.m november) slaagt de papierprijs er niet in om terug aan te trekken. De prijs blijft steken op 420 euro per ton. Dit wijst erop dat de markt voor krantenpapier blijft kampen met een overcapaciteit als gevolg van een groeiend aandeel digitale lezers, de tendens naar kleinere formaten en een inkrimping van het aantal pagina's per exemplaar. Dit en ook de gestegen grondstofkosten (stijging van de prijs van papier bestemd voor recyclage⁶) zetten druk op de marges van de papierproducenten. Zij maken zich evenwel sterk dat ze naar volgend jaar toe hogere prijzen zullen onderhandelen. Als gevolg van een betere afstemming tussen vraag en aanbod op de markt van het krantenpapier bevinden de papierproducenten zich in een sterkere onderhandelingspositie⁷. Het valt echter af te wachten of zij in hun opzet zullen slagen.

⁶ RISI, PPI Europe juli 2015

⁷ RISI, PPI Europe oktober 2015

Houhoudend gestreken papier (LWC offset 60g)

LWC papier vindt zijn toepassing in tijdschriften en reclamebladen en bevindt zich binnen een conjunctuurgevoelig segment. In de loop van de eerste helft van 2015 stabiliseert de prijs voor het Duits houthoudend gestreken magazinepapier (LWC) na een daling in januari. Het is mogelijk dat dit o.a. in de hand is gewerkt door een inkrimping van het overaanbod van de productiecapaciteit van de papiermolens in Europa⁸. In de tweede helft van 2015 zal met de conjunctuurverbetering in de grafische sector vermoedelijk de vraag naar grafisch papier en zodoende ook de papierprijs aantrekken. Het prijsniveau blijft evenwel gesitueerd onder dat van begin 2015. In november bedraagt de prijs voor houthoudend gestreken papier in Duitsland gemiddeld 615 euro per ton.

Houtvrij gestreken papier (coated woodfree reels 100g)

Het Duits houtvrij gestreken papier vindt zoals het houthoudend gestreken papier zijn toepassing in tijdschriften en catalogi en kent bijgevolg een soortgelijk prijsverloop. Na een minder goede eerste helft van 2015, trekt de gemiddelde papierprijs terug aan in de tweede jaarhelft om in november te landen op 635 euro per ton.

Houtvrij ongestreken papier (offset sheets 80g, A4 Copy B-grade 80g, A4 Copy C-grade 80g)

Het houtvrij ongestreken papier vindt zijn toepassing in kantoorpapier en offsetdruk. De verschillende Duitse papersoorten behorend tot de groep van houtvrij ongestreken papier (offset sheets 80g, A4 Copy B-grade 80g, A4 Copy C-grade 80g) kennen grotendeels een gelijkaardige trend. Daarom bespreken we ze samen.

De papierproducenten gaven al eerder aan dat prijsstijgingen noodzakelijk zouden zijn om een gezonde financiële situatie te bekomen⁹. In de loop van 2015 slagen zij er ook in om hogere papierprijzen voor hun aanbod aan houtvrij ongestreken papier te onderhandelen. Het algemeen conjunctuurherstel zorgt hierbij voor dat extra duwtje in de rug van de papierproducenten. De prijzen per ton voor offset sheets, A4 Copy B-grade en A4 Copy C-grade bedragen in november 2015 respectievelijk 770, 805 en 715 euro.

Verpakkingspapier- en karton

Tijdens de eerste helft van 2015 zwakt de gemiddelde prijs voor het verpakkingspapier en -karton licht af. Naar de tweede jaarhelft toe lijken vraag en aanbod beter in balans met als gevolg dat de gemiddelde papierprijs opnieuw aantrekt. Het is vooral een sterke vraag die aan de basis hiervan ligt¹⁰. Aangezien de prijsontwikkelingen variëren naargelang de papersoorten bespreken we ook deze papersoorten apart.

Verpakkingspapier op basis van gerecycleerde vezels of OCC (Testliner 2 en 3)

Gezien het gelijkaardig prijsverloop van de verschillende types verpakkingspapier op basis van gerecycleerde vezels of OCC in Duitsland bespreken we ze samen. Het jaar 2015 wordt rustig ingezet; de prijzen blijven onveranderd. Aan de verkoperszijde slaagt men er niet in een prijsstijging te forceren. De ruime beschikbaarheid aan papier op de markt maakt dat kopers zich in een sterke

---

⁸ CRB 2015-0285

⁹ CRB 2015-1344

¹⁰ RISI, PPI Europe september 2015

onderhandelingspositie bevinden¹¹. In de tweede jaarhelft blijft het prijsverloop stabiel, met uitzondering van de stijging in juli 2015. Dit leidt ertoe dat de papierprijs stabiliseert op een hoger niveau tegenover het begin van 2015. De prijzen voor Testliner 2 en 3 bedragen in november 2015 respectievelijk 537,5 en 512,5 euro per ton.

Verpakkingspapier op basis van softwood pulp (unbleached kraftliner 175g, white-top kraftliner 140g)

Na een stabiele eerste jaarhelft trekt de prijs voor Duits ongebleekt kraftliner verpakkingspapier in juni 2015 aan. Nadien treedt opnieuw een periode van stabilisering op wat wijst op een uitgebalanceerde markt voor Duits ongebleekt kraftliner verpakkingspapier. Voorspeld wordt dat de papierprijzen in Noord- West Europa tot het eind van het jaar hoogstwaarschijnlijk onveranderd zullen blijven. De vraag naar Kraftliner verpakkingspapier blijft sterk met het oog op het seizoen van de kerstinkopen. Naar begin 2016 toe is het evenwel mogelijk dat de prijs licht zal afnemen onder druk van de kopers. Met het oog op de ingebruikneming van bijkomende productiecapaciteit door Stora Enso staan kopers in een sterke positie om lagere prijzen bij de concurrerende papierproducenten te onderhandelen. Als de papierproducenten hun verkoopsvolumes veilig willen stellen, zullen zij geneigd zijn om op deze vraag in te gaan. Volgens RISI zal de prijs in de tweede helft van 2016 evenwel opnieuw toenemen¹².

Op de markt van het Duits gebleekt kraftliner verpakkingspapier blijven de prijzen quasi onveranderd in de periode januari-mei 2015. Na een kortstondige prijstoename in juni stabiliseren de prijzen opnieuw. Gezien het stabiel evenwicht tussen vraag en aanbod worden voor de rest van het jaar geen belangrijke prijsveranderingen verwacht. Tijdelijke stopzettingen van capaciteit omwille van onderhoud brengen de markt niet uit evenwicht aangezien de aanbieders voldoende voorraden hebben opgeslagen om de continuïteit van de leveringen te verzekeren. Naar begin 2016 toe zullen kopers trachten lagere prijzen te onderhandelen. Het is af te wachten of zij in hun opzet zullen slagen¹³.

In november 2015 bedraagt één ton Duits gebleekt kraftliner verpakkingspapier 767,5 euro, terwijl één ton Duits ongebleekt kraftliner verpakkingspapier voor gemiddeld 627,5 euro per ton wordt verkocht. Als we de prijsniveaus van beide kraftliner papersoorten vergelijken met deze in Europa in de periode 2006 tot midden 2014 kunnen we besluiten dat ze vrij hoog zijn.

2.1.4 Papierprijzen (België)

De prijsmatiging van de Duitse prijzen voor houtvrij en houthoudend gestreken papier ($\approx$ maco z/h en maco m/h) in 2014 komen pas begin 2015 in de Belgische papierprijzen tot uiting. Dit komt omdat de Belgische papierprijzen afhankelijk zijn van lange termijn contracten die de prijzen voor een bepaalde periode vastzetten.

Naar de tweede helft van 2015 toe volgen de Belgische papierprijsindices de opwaartse trend van de Duitse papierprijzen, zij het vertraagd. Zo volgt de prijsindex van het Belgisch houtvrij gestreken (maco z/h) papier vanaf augustus 2015 de stijgende trend van het Duits houtvrij gestreken (CWF) papier. De prijsindex van het Belgisch houtvrij offset papier vertoont de eerste tekenen van een aantrekking in juli 2015, enkele maanden na de prijstoename van het Duits houtvrij offset papier. De prijsindex van het Belgische houthoudend gestreken papier vormt hier een uitzondering op en kent gelijk met de prijs voor het Duits houthoudend gestreken papier (LWC) een stijging in juli 2015.

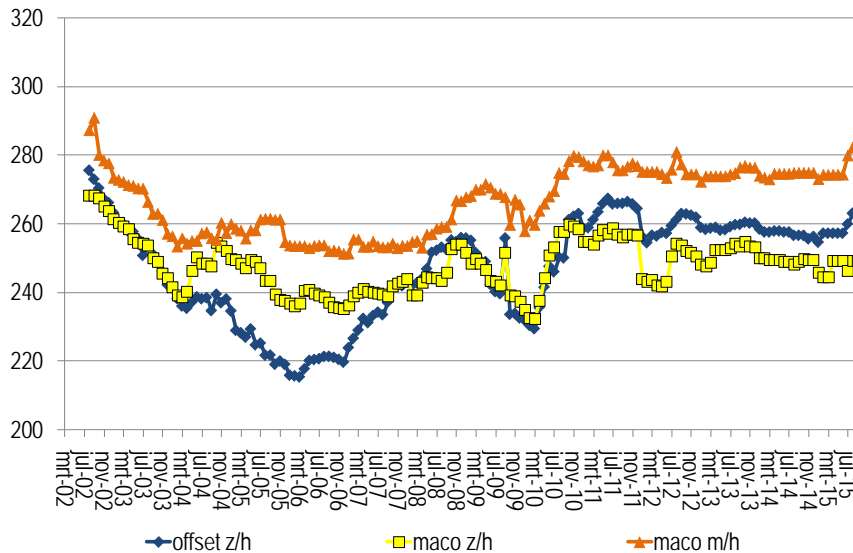
¹¹ RISI, PPI Europe, 13/05/2015

¹² RISI, PPI Europe, november 2015

¹³ RISI, PPI Europe, november 2015

We stellen vast dat de Belgische prijsindexcijfers in de eerste helft van 2015 na een stabiel jaar geleidelijk aan opnieuw in beweging komen. Het is mogelijk dat een heronderhandeling van de contractuele prijsafspraken aan de basis ligt van deze prijsontwikkelingen.

Grafiek 2-4: Ontwikkeling van de prijsindexcijfers voor papier

Bron: Febelgra (01-01-1973 = 100)

2.2 Conjuncturbarometer van de Nationale Bank van België

2.2.1 Papier en kartonnijverheid

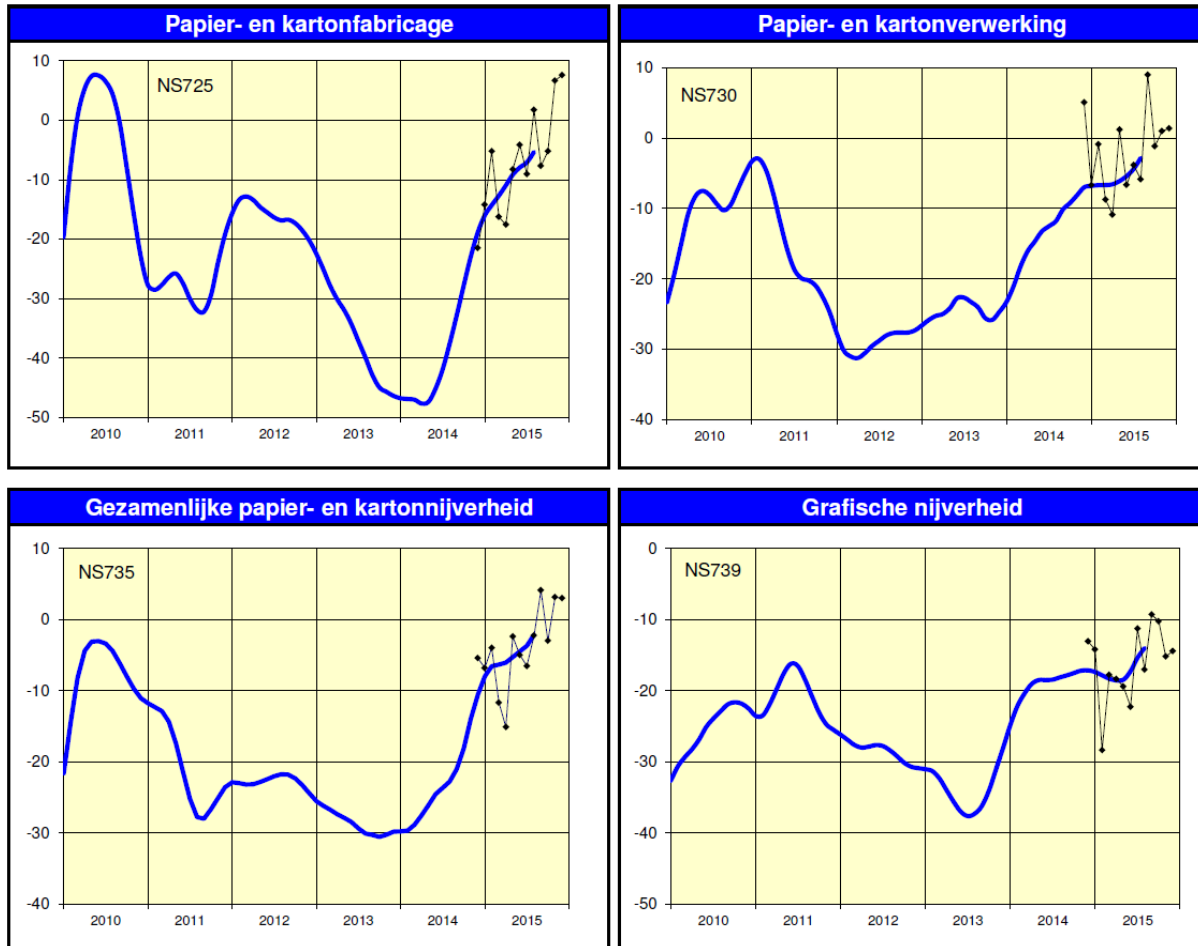
Na een stevig conjunctuurherstel in 2014 kent de conjunctuur van de papier- en kartonsector in het eerste kwartaal van 2015 een ietwat moeizame start. Dit wordt voornamelijk ingegeven door de vertraagde groei van de economische activiteit in de papier- en kartonverwerkende sector. Bij de start van het tweede kwartaal van 2015 daarentegen trekt de conjunctuur zowel in de fabricage als verwerkende sector terug sterk aan. Er heerst een gematigd optimisme over de prestaties van de papier- en kartonsector wat zich in november 2015 in de conjunctuurenquête van de NBB uit in een positieve beoordeling van het orderboekje. De buitenlandse bestellingen komen vlot binnen wat het productietempo op een hoger niveau hijst. De sterke buitenlandse vraag duwt de verkoopprijzen naar boven. Ondanks de minder optimistische vraagvooruitzichten en de sterke daling van het aantal binnenlandse bestellingen, hebben de respondenten optimistische prijs- en werkgelegenheidsvooruitzichten. De gemiddelde verzekerde activiteitsduur is gelijk aan het gemiddelde voor de eerste 11 maanden van 2015, namelijk 1,3 maanden.

2.2.2 Grafische nijverheid

Het broos conjunctuurherstel van de grafische sector in 2014 ondervindt een dipje begin 2015, maar geleidelijk aan versterkt de economische activiteit zich opnieuw. Dat deze conjunctuurverbetering fragiel blijft, bewijzen de conjunctuurindicatoren van de conjunctuurenquête van de NBB van november 2015. De vraagvooruitzichten zijn licht positief en compenseren hiermee nipt de zwakke orderpositie en werkgelegenheidsvooruitzichten. De binnenlandse en buitenlandse bestellingen lopen evenwel sterk terug wat het productietempo en de verkoopprijzen doet kelderen.

Traditioneel krijgt de sector in de tweede jaarhalf meer vraag naar drukwerk met het oog op de voorbereiding van nieuwe collecties en catalogi. Het valt evenwel af te wachten hoe de economische activiteit in de sector zich in december 2015 zal voltrekken.

Figuur 2-1: Conjunctuurbarometer van de Nationale Bank van België

Bron: Nationale Bank van België, november 2015

2.3 Omzet

Ondanks de conjunctuurverbetering in de papier- en kartonsector neemt de omzet in de eerste drie kwartalen van 2015 met 1% af ten opzichte van de eerste drie kwartalen van 2014 (cf. Tabel 2-1). De omzet in de papier- en kartonverwerkende sector (17.2) neemt licht af met 0,6% en heeft dus slechts een beperkte impact op de omzetsdaling in de papier- en kartonnijverheid. Het is voornamelijk in de pulp-, papier en karton fabricagesector (17.1) dat de sterkste daling van de omzet (-2,5%) wordt genoteerd. In eerste instantie zouden we als verklaring voor de omzetsdaling de afname van de pulpproductie (cf. Tabel 2-2) naar voor kunnen schuiven. We stellen evenwel vast dat de meerproductie van papier de productieafname van pulp meer dan compenseert. Als de productiecijfers geen verklaring kunnen geven voor de omzetsdaling, dienen we het antwoord te zoeken in de ontwikkelingen van de papierprijzen (cf. 2.1.3). We vinden voor het jaar 2015 vooral een prijsdaling terug in het segment van het dagbladpapier. Aangezien het dagbladpapier toch meer dan 1/6de (17%) van de totale papierproductie vertegenwoordigt, vermoeden we dat de sterke prijsdaling een niet te verwaarlozen invloed heeft gehad op de omzet in de fabricagesector. Dit kan de prijstoenames van het houthoudend ongestreken papier en van het houtvrij gestreken papier (in de tweede jaarhalf) meer dan hebben gecompenseerd.

In de grafische sector lijkt de omzettoename in 2014 een éénmalig fenomeen te zijn. Tijdens de eerste drie kwartalen van 2015 slaagt de sector, ondanks de aantrekkende conjunctuur, er niet meer in zijn omzetniveau hoger te tillen. Dit is uitsluitend te wijten aan de omzetsdaling in de drukkerijsector. Dit kan enerzijds worden verklaard door een mogelijke productieafname als antwoord op een kleinere vraag naar grafische producten. Dit ligt in de lijn van de resultaten van de twee laatste conjunctuurenquêtes van de NBB¹⁴; namelijk dat de bestellingen een sterke achteruitgang kennen. Anderzijds kan een prijsdaling een verklaring vormen voor de lagere omzet in de drukkerijsector. We weten dat de winstmarges van de grafische bedrijven al geruime tijd onder druk staan. Zo wordt de prijzenconcurrentie bovenaan de ranglijst van de belangrijkste risico's voor het voortbestaan van de grafische bedrijven geplaatst¹⁵. 76% van de respondenten duidt dit als belangrijkste risico aan voor de continuïteit van hun activiteiten. Dit betekent een stijging van 5% tegenover de resultaten van de Febelgra- conjunctuurenquête voor het eerste kwartaal van 2015. In tegenstelling tot de drukkerijen draaien de uitgeverijen in de eerste drie kwartalen van 2015 meer omzet (4,5%), wat in de lijn ligt van 2014. Zij zorgen ervoor dat de omzetsdaling in de drukkerijsector quasi gecompenseerd wordt.

---

¹⁴ Oktober en november 2015

¹⁵ Conjunctuurenquête Febelgra, 3de kwartaal 2015

Tabel 2-1: Ontwikkeling van de bruto-omzet - miljoenen euro's

Jaar	Pulp, papier en karton	Papier- en kartonartikelen	Totaal papierindustrie	Uitgeverijen van boeken en tijdschriften, e.a. uitgeverijen*	Drukkerijen en aanverw. diensten	Reproductie van opgenomen media	Totaal grafische sector
	17.1	17.2	17	58.1*	18.1	18.2	18 + 58.1
2005	2.096,2	2.535,8	4.632,0	3.217,5	3.329,7	41,5	6.588,7
2006	2.067,4	2.525,0	4.592,4	3.397,2	3.476,8	41,2	6.915,2
2007	2.171,3	2.636,8	4.808,1	3.434,3	3.546,1	34,9	7.015,3
2008	1.701,8	2.983,7	4.685,5	3.427,9	3.437,6	31,6	6.897,1
2009	1.178,7	2.731,8	3.910,5	3.274,0	3.130,3	26,6	6.430,9
2010	1.182,0	2.939,4	4.121,4	3.269,0	3.125,1	29,1	6.423,2
2011	1.234,8	3.512,6	4.747,4	3.329,6	3.018,0	35,4	6.383,0
2012	1.201,8	3.563,0	4.764,8	3.141,8	2.908,2	16,2	6.066,2
2013	1.258,7	3.604,1	4.862,8	3.040,1	2.795,0	17,0	5.852,1
2014	1.265,1	3.925,0	5.190,1	3.172,1	2.842,1	20,2	6.034,4
3kw 2014	964,9	2.937,1	3.902,0	2.271,8	2.091,7	14,9	4.378,4
3kw 2015	941,2	2.920,4	3.861,6	2.374,1	1.987,1	14,2	4.375,4
2006/2005	-1,4%	-0,4%	-0,9%	5,6%	4,4%	-0,7%	5,0%
2007/2006	5,0%	4,4%	4,7%	1,1%	2,0%	-15,3%	1,4%
2008/2007	-21,6%	13,2%	-2,5%	-0,2%	-3,1%	-9,5%	-1,7%
2009/2008	-30,7%	-8,4%	-16,5%	-4,5%	-8,9%	-15,8%	-6,8%
2010/2009	0,3%	7,6%	5,4%	-0,2%	-0,2%	9,4%	-0,1%
2011/2010	4,5%	19,5%	15,2%	1,9%	-3,4%	21,6%	-0,6%
2012/2011	-2,7%	1,4%	0,4%	-5,6%	-3,6%	-54,2%	-5,0%
2013/2012	4,7%	1,2%	2,1%	-3,2%	-3,9%	4,9%	-3,5%
2014/2013	0,5%	8,9%	6,7%	4,3%	1,7%	18,8%	3,1%
3kw 2015/3kw 2014	-2,5%	-0,6%	-1,0%	4,5%	-5,0%	-4,7%	-0,1%

* exclusief uitgeverijen van software

Bron: Statbel op basis van de btw-aangiften (de gegevens van de laatste 2 jaar dienen als voorlopig te worden beschouwd en kunnen herzien worden)

2.4 Productie en investeringen

Productie

Tijdens de eerste drie kwartalen van 2015 wordt 4,5% minder verse pulp geproduceerd, terwijl de papier- en kartonproductie met 3,4% stijgt, (cf. Tabel 2-2). Het toegenomen aandeel van de papier- en kartonproductie weegt sterker door dan dat van de gedaalde pulpproductie wat maakt dat de totale fabricage van pulp, papier en karton een lichte toename kent. Dit staat in schril contrast met de omzetcijfers van de fabricagesector (cf. Tabel 2-2). De ontwikkelingen van de productie kunnen dus niet als verklaring dienen voor de minderomzet in de eerste drie kwartalen van 2015.

Een lagere productie van verse pulp houdt de papier- en kartonbedrijven niet tegen om meer papier- en karton te produceren. Ook vanuit het buitenland wordt geen extra pulp ingevoerd, integendeel (cf. Tabel 2-4). Dan kunnen we ons de vraag stellen hoe de papier- en kartonsector erin slaagt om meer te produceren, terwijl het minder verse pulp afneemt. Dit is te wijten aan een grotere productie van papier dat minder of geen verse pulp als grondstof gebruikt. Gerecycleerde pulp wordt in toenemende mate als grondstof voor de productie van papier- en karton gebruikt.

Sinds 1990 kent het een toenemend succes in België¹⁶. Dit succes neemt verder toe in een omgeving waar de aandacht voor het milieu en de vraag naar milieuvriendelijke producten steeds meer op de voorgrond treedt.

De toegenomen papierproductie in de eerste drie kwartalen van 2015 met 3,4% is te danken aan de meerproductie van het verpakkings- en huishoudelijk papier (+5%) en het grafisch papier (+2,7%). Als gevolg van de doorbraak van e-commerce in België¹⁷ neemt het aantal huis-aan-huisleveringen van online bestelde artikelen toe wat de behoefte aan verpakkingspapier- en karton doet stijgen. Wat het grafisch papier betreft, creëert het fragiel economisch herstel meer financiële ademruimte voor (buitenlandse) bedrijven. Dit stelt hen in staat om bijvoorbeeld meer in reclame te investeren wat de vraag naar en dus de export van grafisch papier stimuleert. Dit betekent evenwel niet dat de structurele overcapaciteit op de grafische markt is verdwenen. De markt en ook de prijzen blijven onder druk staan en dit is ook zichtbaar in de prijsontwikkelingen van bepaalde soorten van het grafisch papier.

Tabel 2-2: Pulp- en papierproductie in België (in tonnen) - jaarlijkse cijfers

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	9m 2014	9m 2015	%2008/ 2007	%2009/ 2008	%2010/ 2009	%2011/ 2010	%2012/ 2011	%2013/ 2012	%2014/ 2013	%9m 2015/ 9m 2014
Pulp*	513.425	510.596	471.433	498.388	503.352	494.708	500.623	502.372	384.074	366.622	-0,6%	-7,7%	5,7%	1,0%	-1,7%	1,2%	0,3%	-4,5%
dagblad-/schrijf-/drukpapier	1.481.652	1.466.206	1.298.092	1.457.607	1.427.210	1.452.373	1.419.557	1.460.683	1.093.489	1.123.414	-1,0%	-11,5%	12,3%	-2,1%	1,8%	-2,3%	2,9%	2,7%
verpakkingspapier en -karton + huis- houdelijk/hotelpapier en technisch papier	487.908	468.861	498.093	516.392	533.391	555.647	561.755	583.254	438.047	459.910	-3,9%	6,2%	3,7%	3,3%	4,2%	1,1%	3,8%	5,0%
Totaal papier en karton	1.969.560	1.935.066	1.796.185	1.973.999	1.960.601	2.008.020	1.981.312	2.043.937	1.531.536	1.583.324	-1,8%	-7,2%	9,9%	-0,7%	2,4%	-1,3%	3,2%	3,4%

* exclusief gerecycleerde pulp
Bron: Cobelpa

Als de productie van papier en karton in de eerste drie kwartalen van 2015 werd verhoogd door bepaalde delen van de productiecapaciteit her op te starten, zullen we dit kunnen afleiden uit de evolutie van de bezettingsgraad van de productiecapaciteit.

In de papier en kartonfabricage sector is de bezettingsgraad van de productiecapaciteit in het eerste kwartalen van 2015 licht toegenomen tegenover eind 2014, cf. Grafiek 2-5. Nadien zwakt de bezettingsgraad licht af, maar blijft nog nipt boven het niveau van eind 2014. De bezettingsgraad bedraagt 95,3 %, ver boven het langetermijngemiddelde. Enerzijds kan de verhoogde productie van papier en karton hebben bijgedragen tot een verhoging van de bezettingsgraad in het eerste kwartaal van 2015. Anderzijds kan deze ook het gevolg zijn van een inkrimping van de productiecapaciteit aangezien de investeringen in de fabricage sector in die periode een stevige terugval kennen, cf. Tabel 2-3.

De bezettingsgraad in de papier- en kartonverwerkende sector trekt in de eerste drie kwartalen van 2015 gestaag aan tot 82%. Hiermee situeert het zich boven het langetermijngemiddelde en boven het gemiddelde in 2014. Met het oog op de gedaalde investeringen en de sluiting van één papierbedrijf in deze periode (cf. Tabel 2-9), is de gestegen bezettingsgraad mogelijk het gevolg van een afgebouwde productiecapaciteit. Aangezien de omzet (cf. Tabel 2-1) een lichte daling kent, kan het geenszins de toename van de bezettingsgraad verklaren.

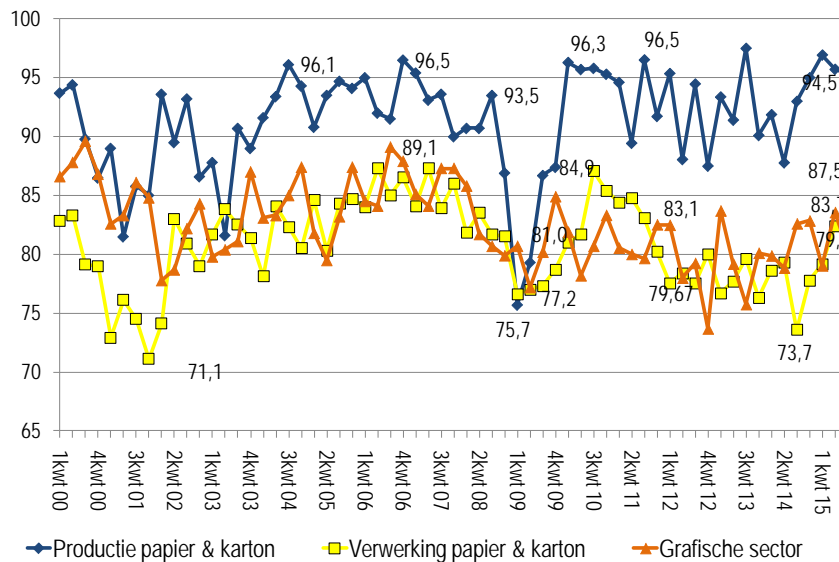
¹⁶ <http://www.cobelpa.be/fr/pu19.html>

¹⁷ Meer info consulteerbaar via http://www.standaard.be/cnt/dmf20151118_01978024

In de grafische sector situeert de bezettingsgraad zich met 80,5% aan het einde van het derde kwartaal van 2015 iets lager tegenover eind 2014. Om de lagere bezettingsgraad te kunnen verklaren, kijken we in de richting van de investeringscijfers. De meerinvesteringen in de eerste drie kwartalen van 2015 hebben bijgedragen aan een uitbreiding van de productiecapaciteit wat op zijn beurt de bezettingsgraad, bij een quasi stabiele omzet, heeft doen krimpen. Dit heeft de capaciteitsafbouw door faillissementen vermoedelijk meer dan gecompenseerd.

Grafiek 2-5: Bezettingsgraad van de productiecapaciteit (in%)

Bron: NBB

Investeringen

De investeringen vormen een belangrijke indicator voor de toekomstige dynamiek van de sector. Voor deze analyse baseren we ons op cijfers afkomstig van de btw-aangiften.

De papiersector in zijn geheel investeert in de eerste drie kwartalen van 2015 bijna 10% minder dan in dezelfde periode in 2014. Dit is zowel te wijten aan een investeringskrimp in de papier- en karton fabricage (-22,3%) als verwerkende sector (-5,9%).

Als deze trend in de fabricagesector ook in het vierde kwartaal van 2015 aanhoudt, zal voor het 7de jaar op rij minder worden geïnvesteerd. Dit zou een nieuw dieptepunt betekenen in de periode van 2005 tot nu. Kenmerkend voor deze sector is evenwel dat een plotse forse toename kan volgen na lange periodes van minderinvesteringen. Het is af te wachten of dit van toepassing zal zijn op het jaar 2016.

In de verwerkende sector daarentegen kennen de investeringen een fluctuerend verloop van jaar op jaar. Daar waar de investeringen in 2014 met meer dan 32% stegen, ziet het er voor 2015 naar uit dat de verwerkende bedrijven hun investeringen zullen laten dalen. Hetzelfde fluctuerend verloop weerspiegelt zich in de investeringen voor de gehele papier- en kartonnijverheid.

De investeringen in de grafische sector in zijn geheel kennen in de eerste drie kwartalen van 2015 een stevige investeringsstijging met 61,6%. Zowel de uitgeverijen als de drukkerijen investeren meer, maar het zijn vooral de uitgeverijen die de kroon spannen. Op drie kwartalen tijd slagen zij erin om hun investeringsportefeuille uit te breiden met meer dan het dubbel van het investeringsbedrag in de eerste drie kwartalen van 2014 (+133,9%).

Dit is evenwel volledig te wijten aan de beslissing van een Belgische uitgeverij om haar dochterondernemingen te integreren in de moederonderneming¹⁸. Het voorzichtig conjunctuurherstel geeft na jaren van achteruitgang opnieuw zuurstof aan de investeringen in de drukkerijensector. De positieve start in het eerste kwartaal trekt zich door in de volgende twee kwartalen van 2015 wat maakt dat de investeringen aantrekken met 10,5% in de drukkerijensector.

Tabel 2-3: Ontwikkeling van de bruto-investeringen op basis van de maandelijks en driemaandelijks btw-aangiften - miljoenen euro's

Jaar	Pulp, papier en karton	Papier- en kartonartikelen	Totaal papierindustrie	Uitgeverijen van boeken en tijdschriften, e.a. uitgeverijen*	Drukkerijen en aanverw. diensten	Reproductie van opgenomen media	Totaal grafische sector
	17.1	17.2	17	58.1*	18.1	18.2	18+58.1
2005	56,2	111,9	168,1	83,6	298,0	7,4	389,0
2006	41,6	109,6	151,2	52,8	272,0	5,7	330,5
2007	83,5	90,9	174,4	55,6	252,0	6,4	314,0
2008	93,5	93,6	187,1	69,5	209,9	2,7	282,1
2009	83,8	78,4	162,2	64,3	192,3	4,1	260,7
2010	69,6	83,0	152,6	88,9	148,2	1,5	238,6
2011	46,4	78,9	125,3	69,4	165,5	2,5	237,4
2012	44,0	111,6	155,6	64,0	162,6	1,6	228,2
2013	38,2	73,7	111,9	79,1	131,1	1,5	211,7
2014	28,0	97,5	125,5	85,6	124,2	1,8	211,6
3kw 2014	19,3	64,7	84,0	59,9	85,1	0,8	145,8
3kw 2015	15,0	60,9	75,9	140,1	94,0	1,5	235,6
2006/2005	-26,0%	-2,1%	-10,1%	-36,8%	-8,7%	-23,0%	-15,0%
2007/2006	100,7%	-17,1%	15,3%	5,3%	-7,4%	12,3%	-5,0%
2008/2007	12,0%	3,0%	7,3%	25,0%	-16,7%	-57,8%	-10,2%
2009/2008	-10,4%	-16,2%	-13,3%	-7,5%	-8,4%	51,9%	-7,6%
2010/2009	-16,9%	5,9%	-5,9%	38,3%	-22,9%	-63,4%	-8,5%
2011/2010	-33,3%	-4,9%	-17,9%	-21,9%	11,7%	66,7%	-0,5%
2012/2011	-5,2%	41,4%	24,2%	-7,8%	-1,8%	-36,0%	-3,9%
2013/2012	-13,2%	-34,0%	-28,1%	23,6%	-19,4%	-6,3%	-7,2%
2014/2013	-26,7%	32,3%	12,2%	8,2%	-5,3%	20,0%	0,0%
3kw 2015/ 3kw 2014	-22,3%	-5,9%	-9,6%	133,9%	10,5%	87,5%	61,6%

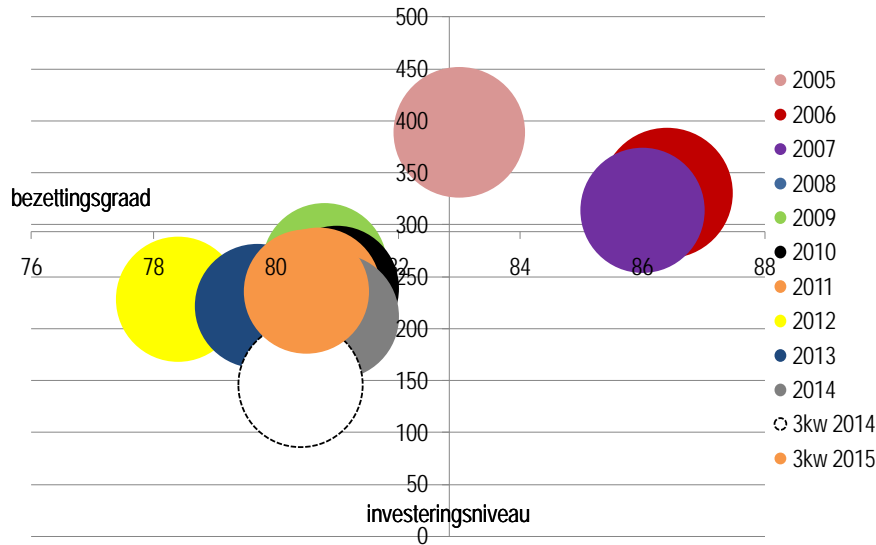
* exclusief uitgeverijen van software (58.2)

Bron: Statbel op basis van de btw-aangiften (de gegevens van de laatste twee jaar dienen als voorlopig te worden beschouwd en kunnen herzien worden) (niet voor publicatie)

Een laag investeringsniveau binnen de grafische sector gaat doorgaans gepaard met een lage bezettingsgraad van de productiecapaciteit. Als de bezettingsgraad laag is, is er namelijk weinig impuls om te investeren in nieuwe capaciteit. Voor de grafische sector gaat deze stelling, naar analogie met de eerder onderzochte jaren, ook op voor de eerste drie kwartalen van 2015, cf. Grafiek 2-6.

¹⁸ In dit geval dient de waarde van de overgenomen activa in de BTW-aangifte te worden aangegeven als een investering.

Grafiek 2-6: Bezettingsgraad productiecapaciteit in relatie tot het investeringsniveau van de grafische sector (NACE 18+58)

Bron: NBB en Statbel

Bezettingsgraden onder 80% komen in principe weinig voor in de grafische sector. In het eerste kwartaal van 2015 duikt de bezettingsgraad evenwel onder deze drempel. Ook in het derde kwartaal van 2015 flirt de bezettingsgraad met de 80% grens. Dit betekent dat de grafische sector nog steeds met een structureel probleem van overcapaciteit kampt.

2.5 Buitenlandse handel

Om een beeld te krijgen over het concurrentievermogen van de papier- en grafische sector in het buitenland, bekijken we zijn internationale handelspositie in Tabel 2-4. Deze cijfers gaan uit van de export en import in brede zin en nemen dus ook de doorvoer in rekening. België heeft een belangrijke functie als doorvoerland in Europa. Vaak worden geïmporteerde goederen verder geëxporteerd naar de omliggende landen.

De verbeterde internationale handelspositie¹⁹ van de Belgische pulpsector in de eerste 2 maanden van 2015 trekt zich door in de daaropvolgende 7 maanden. De uitvoer van pulp neemt toe met 1,9% terwijl de invoer van pulp afneemt met 5%. Niettegenstaande blijft de sector kampen met een handelsbalanstekort van 21,6 miljoen euro.

¹⁹ Internationale handelscijfers zijn inclusief verse en gerecycleerde pulp in tegenstelling tot de productiecijfers in tabel 2-2. Toch kan dit verschil in samenstelling van data geen relevante afwijking teweeg brengen, aangezien de import/export in gerecycleerde pulp slechts een marginaal aandeel inneemt van de totale export/import van pulp.

Over een langere periode bekeken, tussen 2007 en 2014, is zowel de pulpimport als -export sterk afgenomen met ongeveer 34%. Dit heeft voornamelijk te maken met de verzwakte buitenlandse handel in Belgische chemische pulp op basis van soda en sulfaat (4703). Een daling van de doorvoer van pulp kan een mogelijke verklaring zijn voor de proportionele afname aan de import- en exportzijde.

Ook de Belgische papiersector ziet zijn handelsbalanstekort de eerste drie kwartalen van 2015 afnemen tot 41,5 miljoen euro. Dit is het resultaat van een gestegen uitvoer met 2,9% en een gedaalde invoer met 4%.

Dat de Belgische pulp en papiersector in de eerste drie kwartalen van 2015 aan concurrentievermogen wint ten opzichte van het buitenland, is dus zowel te wijten aan de internationale transacties van pulp als papier. Het handelsbalanstekort neemt af van 243,7 miljoen euro in de eerste drie kwartalen van 2014 tot 63,1 miljoen euro in de eerste drie kwartalen van 2015.

Kenmerkend voor de papiersector is dat de belangrijke import- en exportproducten grotendeels dezelfde zijn. Traditioneel zijn ook de opwaartse en neerwaartse import- en exportbewegingen van deze papierproducten gelijklopend. In de eerste drie kwartalen van 2015 vormen een zestal papiercategorieën evenwel een uitzondering op deze regel. Zo neemt de export van kraftpapier en -karton (4804), gestreken papier en karton (4810), papier gebruikt voor toiletpapier en voor dergelijk papier (4818) en registers, comptabiliteitsboeken, zakboekjes,... (4820) toe, terwijl de import van deze producten afneemt. Ook de uitvoer van het basispapier en -karton (4802) en het papier, karton, de cellulosewatten en vliezen van cellulosevezels (4811) stijgt, en dit tegenover een stabiel blijvende invoer. We kunnen bijgevolg concluderen dat de internationale handel in deze papierproducten positief bijdraagt aan de verbetering van het internationaal concurrentievermogen van de Belgische papiersector.

Tabel 2-4: Ontwikkeling van de buitenlandse handel in de waarde van enkele papierproducten - in miljoenen euro's

Producten	2007	2011	2012	2013	2014	9m	9m	2014/	2013/	2012/	2014/	9m 2015/
	euros	euros	euros	euros	euros	2014	2015	2013	2012	2011	2007	9m 2014
						euros	euros	%	%	%	%	%
Uitvoer van producten van de papierindustrie in waarde (in miljoenen euro's)												
4703 Natron- en sulfaat-houtcellulose	587,7	383,1	364,0	352,9	364,3	207,9	241,1	3,2%	-3,1%	-5,0%	-38,0%	16,0%
Totaal pulp	659,2	447,6	463,3	429,7	431,9	263,5	268,6	0,5%	-7,3%	3,5%	-34,5%	1,9%
4707 Papier en karton voor het terugwinnen (resten en afval) (uitgez. papierwol)	-	374,5	278,4	217,6	200,9	117,2	117,5	-7,7%	-21,8%	-25,7%	-	0,3%
4801 Kranlenpapier op rollen met een breedte van > 15 cm of in vierkante bladen	189,1	185,3	221,6	186,6	179,4	109,0	94,1	-3,9%	-15,8%	19,6%	-5,1%	-13,7%
4802 Basispapier en -karton, ongestreken en zonder deklaag, van de soort gebruikt om te worden beschreven	374,3	364,3	353,0	357,5	360,0	212,8	235,4	0,7%	1,3%	-3,1%	-3,8%	10,6%
4804 Kraftpapier en kralkarton, ongestreken en zonder deklaag, op rollen met een breedte van > 15 cm of in bladen	223,5	153,4	114,2	102,2	85,0	52,5	60,3	-16,8%	-10,5%	-25,6%	-62,0%	14,9%
4805 Papier en karton, niet gestreken en niet voorzien van een deklaag, op rollen > 15 cm breedte of in bladen	-	213,5	245,2	283,0	240,2	150,3	144,3	-15,1%	15,4%	14,8%	-	-4,0%
4810 Papier en karton, gestreken met kaolien of met andere anorganische stoffen ...	954,0	968,5	996,0	943,3	1016,1	583,1	605,2	7,7%	-5,3%	2,8%	6,5%	3,8%
4811 Papier, karton, cellulosewatten en vliezen van cellulosevezels, gestreken, van een deklaag voorzien	340,5	321,8	317,2	292,2	275,6	165,6	170,2	-5,7%	-7,9%	-1,4%	-19,1%	2,8%
4813 Sigarettenpapier op maat gesneden, of in vellen of gerold	72,8	80,4	77,3	81,5	77,3	46,6	42,3	-5,2%	5,4%	-3,9%	6,2%	-9,2%
4814 Behangpapier en wandbekleding waarvan de voorzijde voorzien van een deklaag of kunstof	73,2	78,6	84,0	93,4	99,3	60,2	57,8	6,3%	11,2%	6,9%	35,7%	-4,0%
4818 Papier van de soort gebruikt voor toiletpapier en voor dergelijk papier	639,2	674,8	233,3	251,0	260,4	148,0	161,4	3,7%	7,6%	-65,4%	-59,3%	9,1%
4819 Dozen, zakken, hoezen en andere verpakkingsmiddelen van papier, karton ...: kartonnagewerk voor kanborgebruik	566,8	510,0	543,6	546,3	537,5	305,6	316,8	-1,6%	0,5%	6,6%	-5,2%	3,7%
4820 Registers, complabiliteitsboeken, zakboekjes, orderboekjes, kwitantieboekjes, agenda's..., opbergmappen	62,1	59,7	62,4	60,8	60,5	35,8	36,4	-0,5%	-2,6%	4,5%	-2,6%	1,7%
4821 Etiketten van alle soorten, van papier of van karton, al dan niet bedrukt	103,9	101,6	97,8	99,3	104,5	60,0	70,3	5,2%	1,5%	-3,7%	0,6%	17,2%
4823 Ander papier en karton, alsmede andere cellulosewatten en vliezen van cellulosevezels...	44,9	84,8	93,3	88,8	85,9	47,4	58,5	-3,3%	-4,8%	10,0%	91,3%	23,4%
Totaal papier en karton	4117,7	4401,1	3940,1	3817,0	3799,1	2231,4	2295,8	-0,5%	-3,1%	-10,5%	-	2,9%
Totaal uitvoer	4776,9	4848,7	4403,4	4246,7	4231,0	2494,9	2564,4	-0,4%	-3,6%	-9,2%	-	2,8%
Invoer van producten van de papierindustrie in waarde (in miljoenen euro's)												
4703 Natron- en sulfaat-houtcellulose	646,6	388,6	366,8	384,6	408,2	234,3	258,0	6,1%	4,9%	-6%	-37%	10%
Totaal pulp	753,2	486,5	482,9	494,3	500,1	305,9	290,2	1,2%	2,4%	-1%	-34%	-5%
4707 Papier en karton voor het terugwinnen (resten en afval) (uitgez. papierwol)	-	236,7	173,5	135,5	125,6	73,6	79,3	-7,3%	-21,9%	-27%	-	8%
4801 Kranlenpapier op rollen met een breedte van > 15 cm of in vierkante bladen	152,1	116,7	120,8	94,8	98,9	58,0	50,7	4,3%	-21,5%	4%	-35%	-13%
4802 Basispapier en -karton, ongestreken en zonder deklaag, van de soort gebruikt om te worden beschreven	671,2	584,2	576,5	518,7	501,0	293,3	292,8	-3,4%	-10,0%	-1%	-25%	0%
4804 Kraftpapier en kralkarton, ongestreken en zonder deklaag, op rollen met een breedte van > 15 cm of in bladen	291,1	264,1	212,6	213,1	186,0	116,3	105,8	-12,7%	0,2%	-20%	-36%	-9%
4805 Papier en karton, niet gestreken en niet voorzien van een deklaag, op rollen > 15 cm breedte of in bladen	326,6	392,6	446,7	460,1	436,9	272,7	210,0	-5,0%	3,0%	14%	34%	-23%
4810 Papier en karton, gestreken met kaolien of met andere anorganische stoffen ...	954,0	1000,7	937,8	850,8	891,5	503,8	480,7	4,8%	-9,3%	-6%	-7%	-5%
4811 Papier, karton, cellulosewatten en vliezen van cellulosevezels, gestreken, van een deklaag voorzien	321,5	340,6	349,7	353,6	366,4	216,6	217,6	3,6%	1,1%	3%	14%	0%
4813 Sigarettenpapier op maat gesneden, of in vellen of gerold	15,1	33,9	31,0	31,2	32,5	19,9	18,5	4,2%	0,6%	-9%	115%	-7%
4814 Behangpapier en wandbekleding waarvan de voorzijde voorzien van een deklaag of kunstof	35,3	37,4	37,6	32,6	29,6	18,7	15,3	-9,2%	-13,3%	1%	-16%	-18%
4818 Papier van de soort gebruikt voor toiletpapier en voor dergelijk papier	512,1	551,9	267,8	275,9	296,9	172,9	171,0	7,6%	3,0%	-51%	-42%	-1%
4819 Dozen, zakken, hoezen en andere verpakkingsmiddelen van papier, karton ...: kartonnagewerk voor kanborgebruik	528,7	553,0	562,9	566,6	599,8	349,2	353,4	5,9%	0,7%	2%	13%	1%
4820 Registers, complabiliteitsboeken, zakboekjes, orderboekjes, kwitantieboekjes, agenda's..., opbergmappen	71,9	74,6	71,3	62,0	61,5	36,4	34,4	-0,8%	-13,0%	-4%	-14%	-5%
4821 Etiketten van alle soorten, van papier of van karton, al dan niet bedrukt	93,9	115,6	116,5	117,8	127,7	73,4	76,2	8,4%	1,1%	1%	36%	4%
4823 Ander papier en karton, alsmede andere cellulosewatten en vliezen van cellulosevezels...	111,0	123,1	123,6	113,1	117,7	67,7	73,9	4,1%	-8,5%	0%	6%	9%
Totaal papier en karton	4556,8	4687,3	4294,4	4089,3	4138,7	2432,7	2337,3	1,2%	-4,8%	-8%	-	-4%
Totaal invoer	5310,0	5173,8	4777,3	4583,6	4638,8	2738,6	2627,5	1,2%	-4,1%	-8%	-	-4%
Handelsbalans papiersector (uitvoer-invoer)	-533,1	-325,1	-373,9	-336,9	-407,8	-243,7	-63,1					

Bron: Statistieken van de buitenlandse handel (communautair concept) van het instituut voor de Nationale rekeningen/NBB

Sedert het laatste kwartaal van 2014 is de internationale handel in grafische producten in België aan een inhaalbeweging bezig. Tijdens de eerste drie kwartalen van 2015 slaagt hij erin om een handelsbalansoverschot te behalen van 123,4 miljoen euro tegenover 34,8 miljoen euro in dezelfde periode in 2014. Dit wordt onder andere mogelijk gemaakt door meer boeken, brochures (4901) en advertentiemateriaal (4911) (in miljoen euro) te exporteren en minder boeken, brochures, advertentiemateriaal en kranten & tijdschriften (4902) te importeren. De totale uitvoer van grafische producten neemt hierdoor toe met 4%, terwijl de totale invoer afneemt met 14%. Vooral de sterk gedaalde invoer van kranten en tijdschriften (-32%) speelde hier een belangrijke rol in. Dit maakt dat de Belgische markt van kranten en tijdschriften met een verzwakte uitvoer van 7% evenwel niet aan concurrentievermogen inboet tegenover het buitenland.

Tabel 2-5: Ontwikkeling van de buitenlandse handel in waarde van enkele grafische producten - in miljoenen euro's

Producten	2007	2011	2012	2013	2014	9m 2014	9m 2015	2014/ 2013	2013/ 2012	2012/ 2011	2014/ 2007	9m 2015/ 9m 2014
	euros	euros	euros	euros	euros	euros	euros	%	%	%	%	%
Uitvoer van de grafische sector in waarde (in miljoenen euro's)												
4901 Boeken, brochures en dergelijk drukwerk, ook in losse vellen (met uitz. van reclame)	343,4	256,2	231,9	219,0	184,3	109,0	123,8	-16%	-6%	-9%	-46%	14%
4902 Kranten en tijdschriften, ook geïllustreerd of met reclame	205,1	249,8	228,3	204,0	178,9	105,1	98,1	-12%	-11%	-9%	-13%	-7%
4911 Advertentiemateriaal en commerciële catalogi, inclusief afbeeldingen en foto's	525,0	586,0	595,6	509,0	505,3	275,1	290,4	-1%	-15%	2%	-4%	6%
Totaal grafische sector, uitgeverijen, drukwerk	1161,9	1152,6	1116,2	989,7	1008,1	517,6	540,4	2%	-11%	-3%	-13%	4%
Invoer van de grafische sector in waarde (in miljoenen euro's)												
4901 Boeken, brochures en dergelijk drukwerk, ook in losse vellen (met uitz. van reclame)	428,6	407,8	405,5	361,4	360,8	189,8	176,4	0%	-11%	-1%	-16%	-7%
4902 Kranten en tijdschriften, ook geïllustreerd of met reclame	277,9	254,4	239,7	236,6	181,3	123,8	84,0	-23%	-1%	-6%	-35%	-32%
4911 Advertentiemateriaal en commerciële catalogi, inclusief afbeeldingen en foto's	203,6	286,8	281,3	268,7	245,0	137,6	122,1	-9%	-4%	-2%	20%	-11%
Totaal grafische sector, uitgeverijen, drukwerk	978,4	1019,4	990,2	935,9	850,9	482,8	417,0	-9%	-5%	-3%	-13%	-14%
Handelsbalans (uitvoer-invoer)	183,5	133,1	126,0	53,8	157,2	34,8	123,4					

Bron: Statistieken van de buitenlandse handel (communautair concept) van het instituut voor de Nationale rekeningen/NBB

Ondanks de lichte waardeverbetering van de euro ten opzichte van de dollar in de loop van het tweede en derde kwartaal van 2015 blijft de euro op een laag peil wat een duwtje in de rug is voor de export van grafische producten in België. Anderzijds blijven producten uit het buitenland minder aantrekkelijk voor binnenlandse afnemers wat zich ook uit in een afnemende import. Ondertussen is in het vierde kwartaal van 2015 de euro verder weggezakt tegenover de dollar. Dit kan de export dus verder ten goede komen.

2.6 Werkgelegenheid

2.6.1 Inleiding

Om een grondige analyse van de werkgelegenheid mogelijk te maken, bestuderen we de ontwikkelingen van de werknemersaantallen in de papier- en grafische sector naargelang de NACE-code, het paritair comité (PC) in relatie met de tijdelijke werkloosheidsgegevens en het jobverlies ten gevolge van faillissementen.

Een grondige kennis van de verschillen tussen de cijfergegevens van de onderstaande tabellen is van belang om een correcte vergelijking tussen deze tabellen te kunnen maken.

De werknemersgegevens per NACE code, weergegeven in Tabel 2-6, en per PC, weergegeven in Tabel 2-7, overlappen elkaar grotendeels, maar de verschillen bestaan erin dat (1) werknemers afkomstig van bedrijven uit andere sectoren dan de papier- en grafische sector mogelijk toch zijn ingeschreven in een paritair comité aan de papier en grafische sector gerelateerd en alleen in de statistieken per PC zullen voorkomen; (2) werknemers die actief zijn in de papier en grafische sector ingeschreven zijn in een paritair comité dat niet direct verbonden is met de sector (bv. voor transport) en dus alleen in de statistieken per nace code zullen voorkomen. Deze werknemers zijn dan ingeschreven in een ander PC dan PC 129, 130, 136, 142.03, 221 en 222. Bij de vergelijking van de werknemersgegevens (cf. Tabel 2-6 en Tabel 2-7) met de faillissementscijfers (cf. Tabel 2-8 en Tabel 2-9) bestaat het verschil erin dat de faillissementscijfers hier slechts een onderdeel; met name het aantal ontslagen ten gevolge van een faillissement, van uitmaken. De werknemersgegevens omvatten zowel de jobcreatie ten gevolge van de intrede van nieuwe bedrijven, de groei van bestaande bedrijven als het jobverlies voortkomend uit losse ontslagen of faillissementen.

2.6.2 Werknemersgegevens

Uit de analyse van de werknemersgegevens in Tabel 2-6 blijkt dat het aantal arbeidsplaatsen in de papierindustrie vanaf 2015 een voorzichtige heropleving kent. We zien inderdaad de creatie van 63 bijkomende arbeidsplaatsen in de eerste twee kwartalen van 2015. De papiersector stelt in het tweede kwartaal van 2015 12.028 werknemers tewerk. De werkgelegenheid nam zowel in de fabricage- (+/- NACE 17.12 vervaardiging van papier en karton) als de verwerkingssector (NACE 17.2 vervaardiging van artikelen van papier en karton) toe.

Over een periode van een jaar bekeken; tussen het 2de kwartaal van 2014 en het 2de kwartaal van 2015, stellen we evenwel een lichte daling van de werkgelegenheid vast. De fabricagesector verliest 11 arbeidsplaatsen en de verwerkingssector kijkt aan tegen een daling van het aantal arbeidsplaatsen met 56. Ook in de PC 's 221 (bedienden uit de papiernijverheid), 129 (voortbrenging van papierpap, papier en karton), 222 (bedienden van de papier- en kartonbewerking) en 142.03 (terugwinning van papier) zien we een afvloeiing van het aantal arbeidsplaatsen, cf. Tabel 2-7. Het grootste verlies aan arbeidsplaatsen is terug te vinden in de PC's 129 en 222. Zoals vermeld in het vorige conjunctuurverslag vormt het PC 136 (papier- en kartonbewerking) nog steeds een uitzondering op de regel met een lichte toename van het aantal arbeidsplaatsen tussen het 2de kwartaal van 2014 en het 2de kwartaal van 2015.

Het economisch herstel in de papier- en kartonsector komt voorzichtig tot uiting in de eerste helft van 2015. Op korte termijn wordt verwacht dat de werkgelegenheid verder zal aantrekken. Dit blijkt uit de vooruitzichten van de respondenten van de conjunctuurenquête van de NBB van november 2015.

Tabel 2-6: Uitsplitsing van de werknemers naar sector, statuut en bedrijfstak

NACE-code		2 kw 2012	3 kw 2012	4 kw 2012	1 kw 2013	2 kw 2013	3 kw 2013	4 kw 2013	1 kw 2014	2 kw 2014	3 kw 2014	4 kw 2014	1 kw 2015	2kw 2015	
17.12	Vervaardiging van papier en karton	arbeiders	2.363	2.357	2.355	2.353	2.322	2.310	2.292	2.276	2.244	2.218	2.213	2219	2199
		bedienden	1.015	1.001	995	998	993	995	997	981	976	962	956	957	957
		totaal	3.378	3.358	3.350	3.351	3.315	3.305	3.289	3.257	3.220	3.180	3.169	3.176	3.156
17.2	Vervaardiging van artikelen van papier of karton	arbeiders	6.700	6.613	6.590	6.563	6.506	6.437	6.398	6.467	6.382	6.415	6.340	6369	6371
		bedienden	2.447	2.480	2.467	2.471	2.472	2.477	2.488	2.484	2.474	2.484	2.456	2475	2501
		totaal	9.147	9.093	9.057	9.034	8.978	8.914	8.886	8.951	8.856	8.899	8.796	8.844	8.872
17	Totaal papierindustrie	arbeiders	9.063	8.970	8.945	8.916	8.828	8.747	8.690	8.743	8.626	8.633	8.553	8.588	8.570
		bedienden	3.462	3.481	3.462	3.469	3.465	3.472	3.485	3.465	3.450	3.446	3.412	3.432	3.458
		totaal	12.525	12.451	12.407	12.385	12.293	12.219	12.175	12.208	12.076	12.079	11.965	12.020	12.028
58.1	Uitgeverijen	arbeiders	420	407	395	389	378	372	380	363	348	338	344	338	323
		bedienden	8.779	8.762	8.744	8.662	8.640	8.577	8.626	8.568	8.452	8.483	8.399	8361	8371
		totaal	9.199	9.169	9.139	9.051	9.018	8.949	9.006	8.931	8.800	8.821	8.743	8.699	8.694
18.11	Krantendrukkerijen	arbeiders	844	841	814	782	762	749	717	709	700	688	677	674	660
		bedienden	460	447	446	447	432	415	403	405	404	401	399	385	387
		totaal	1.304	1.288	1.260	1.229	1.194	1.164	1.120	1.114	1.104	1.089	1.076	1.059	1.047
18.12	Overige drukkerijen	arbeiders	6.756	6.715	6.630	6.562	6.426	6.271	6.178	6.059	5.831	5.816	5.762	5709	5704
		bedienden	3.656	3.679	3.650	3.654	3.632	3.570	3.510	3.503	3.441	3.432	3.402	3363	3346
		totaal	10.412	10.394	10.280	10.216	10.058	9.841	9.688	9.562	9.272	9.248	9.164	9.072	9.050
18.13	Prepress	arbeiders	608	581	579	566	565	571	554	569	562	516	514	490	493
		bedienden	1.180	1.156	1.155	1.122	1.109	1.102	968	975	981	943	950	925	919
		totaal	1.788	1.737	1.734	1.688	1.674	1.673	1.522	1.544	1.543	1.459	1.464	1.415	1.412
18.14	Eindbewerking	arbeiders	558	573	565	536	509	511	507	493	487	503	490	465	439
		bedienden	89	91	85	81	79	74	74	71	71	70	66	65	60
		totaal	647	664	650	617	588	585	581	564	558	573	556	530	499
18.12 / 18.13/	Overige drukkerijen, prepress	arbeiders	7.922	7.869	7.774	7.664	7.500	7.353	7.239	7.121	6.880	6.835	6.766	6.664	6.636
18.14	Premediadiensten, binderijen	bedienden	4.925	4.926	4.890	4.857	4.820	4.746	4.552	4.549	4.493	4.445	4.418	4.353	4.325
	Aanverwante diensten	totaal	12.847	12.795	12.664	12.521	12.320	12.099	11.791	11.670	11.373	11.280	11.184	11.017	10.961
18 + 58.1	Totaal grafische nijverheid	arbeiders	9.186	9.117	8.983	8.835	8.640	8.474	8.336	8.193	7.928	7.861	7.787	7.676	7.619
		bedienden	14.164	14.135	14.080	13.966	13.892	13.738	13.581	13.522	13.349	13.329	13.216	13.099	13.083
		totaal	23.350	23.252	23.063	22.801	22.532	22.212	21.917	21.715	21.277	21.190	21.003	20.775	20.702

Bron: RSZ- gecentraliseerde gegevens

Tabel 2-7: Ontwikkeling van het aantal werknemers naar paritair comité, statuut en geslacht

PC		1 kw 2011	2 kw 2011	3 kw 2011	4 kw 2011	1 kw 2012	2 kw 2012	3 kw 2012	4 kw 2012	1 kw 2013	2 kw 2013	3 kw 2013	4 kw 2013	1 kw 2014	2 kw 2014	3 kw 2014	4 kw 2014	1 kw 2015	2 kw 2015	
221	PC voor de bedienden uit de papiernijverheid	bedienden	845	840	844	849	848	840	867	860	859	867	871	871	857	852	840	836	832	835
		vr. bedienden	267	259	260	259	257	253	274	266	265	266	264	260	264	261	261	261	261	259
		totaal	1.112	1.099	1.104	1.108	1.105	1.093	1.141	1.126	1.124	1.133	1.135	1.131	1.121	1.113	1.101	1.097	1.093	1.094
129	PC voor de voortbrenging van papierpap, papier en karton	arbeiders	2.573	2.591	2.590	2.600	2.591	2.574	2.551	2.538	2.532	2.510	2.495	2.471	2.467	2.368	2.345	2.338	2.341	2.335
		arbeidsters	80	77	77	77	78	73	68	69	70	68	68	67	65	59	56	54	53	52
		totaal	2.653	2.668	2.667	2.677	2.669	2.647	2.619	2.607	2.602	2.578	2.563	2.538	2.532	2.427	2.401	2.392	2.394	2.387
136	PC voor de papier- en kartonbewerking	arbeiders	5.323	5.326	5.271	5.182	5.143	5.124	5.055	5.021	5.018	4.978	4.928	4.868	4.897	4.885	4.937	4.875	4.882	4.870
		arbeidsters	1.316	1.305	1.296	1.266	1.272	1.258	1.244	1.223	1.197	1.159	1.136	1.137	1.173	1.169	1.186	1.165	1.179	1.189
		totaal	6.639	6.631	6.567	6.448	6.415	6.382	6.299	6.244	6.215	6.137	6.064	6.005	6.070	6.054	6.123	6.040	6.061	6.059
222	PC voor de bedienden van de papier- en kartonbewerking	bedienden	1.459	1.453	1.424	1.435	1.407	1.407	1.393	1.379	1.387	1.386	1.382	1.395	1.388	1.385	1.380	1.352	1.357	1.367
		vr. bedienden	1.070	1.068	1.034	1.045	1.033	1.029	1.023	1.008	1.002	1.001	1.007	1.013	998	996	992	993	995	981
		totaal	2.529	2.521	2.458	2.480	2.440	2.436	2.416	2.387	2.389	2.387	2.389	2.408	2.386	2.381	2.372	2.345	2.352	2.348
142.03	Sub-CP voor de terugwinning van papier	arbeiders	446	440	429	n.b.	442	445	438	443	431	422	429	439	437	434	412	409	388	406
		arbeidsters	28	28	27	n.b.	28	28	29	30	30	22	21	22	20	18	16	15	15	14
		totaal	474	468	456	n.b.	470	473	467	473	461	444	450	461	457	452	428	424	403	420
130	PC voor het drukkerij-, grafische kunst- en dagbladbedrijf	arbeiders	7.829	7.756	7.702	7.693	7.520	7.420	7.347	7.236	7.131	6.983	6.844	6.732	6.600	6.405	6.340	6.297	6.239	6.220
		arbeidsters	2.314	2.299	2.289	2.253	2.222	2.181	2.176	2.160	2.115	2.055	2.031	1.990	1.955	1.893	1.883	1.868	1.848	1.849
		totaal	10.143	10.055	9.991	9.946	9.742	9.601	9.523	9.396	9.246	9.038	8.875	8.722	8.555	8.298	8.223	8.165	8.087	8.069

Bron: RSZ- gecentraliseerde gegevens

In de grafische sector neemt, in tegenstelling tot de papiersector, tijdens de eerste helft van 2015 het aantal arbeidsplaatsen verder af. Tussen het 2de kwartaal van 2014 en het 2de kwartaal van 2015 verliest de grafische sector 575 werknemers of 2,7%. Het personeelsbestand loopt terug tot 20.702 werknemers. Het aantal verdwenen arbeidsplaatsen in de sector van de overige drukkerijen (18.12), de prepress (18.13) en de uitgeverijen (58.1) neemt het grootste aandeel in van het totaal jobverlies in de grafische sector. De achteruitgang van de werkgelegenheid is ook zichtbaar in de werknemersgegevens per PC. Zo neemt het aantal arbeidsplaatsen in het PC 130 (drukkerij-, grafische kunst- en dagbladbedrijf) tussen het 2de kwartaal van 2014 en het 2de kwartaal van 2015 af met 229 arbeidsplaatsen of 2,76%.

Met een groter digitaal aanbod aan kranten, tijdschriften, boeken, brochures en reclamecatalogi komen de papieren versies onder druk te staan; de oplages verminderen en het aantal pagina's per exemplaar verkleint. Het marktaandeel van de gedrukte media krimpt wat de concurrentie in de drukkerijen- en uitgeverijensector des te nijpender maakt. Daarnaast wordt het opmaak- en ontwerpproces van documenten via digitale tools zoals "Web2Print" vereenvoudigd en geautomatiseerd waardoor ook de positie van de prepressbedrijven in gevaar komt.

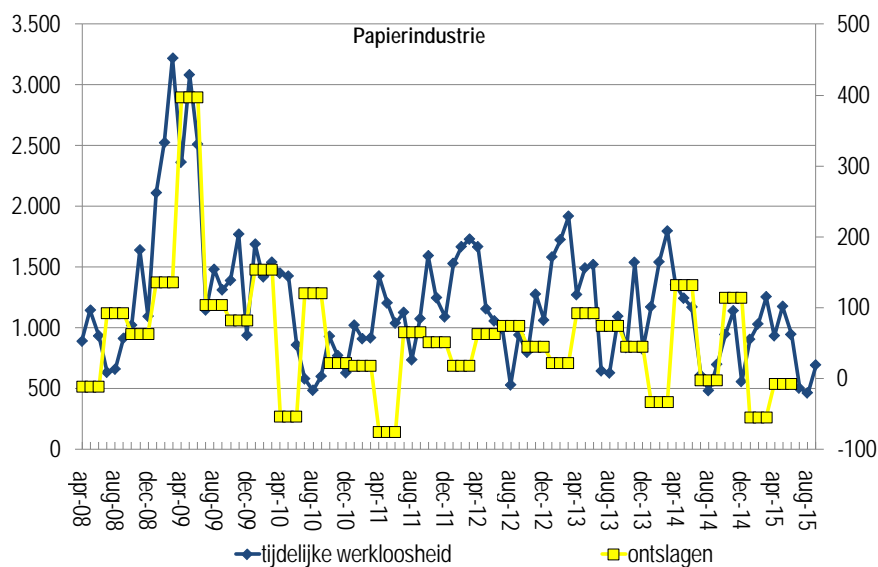
Deze structurele veranderingen maken het voor de grafische sector niet gemakkelijk om het hoofd boven water te houden waardoor hij er voorlopig niet in slaagt de werkgelegenheid te doen aantrekken, laat staan te stabiliseren. Ook op korte termijn voorspellen de respondenten van de conjunctuurenquête van de NBB²⁰ nog geen verbetering van de huidige situatie, en dit ondanks dat de conjunctuur aan een voorzichtig herstel bezig is.

2.6.3 Ontwikkeling van de ontslagen in relatie tot de tijdelijke werkloosheid

De tijdelijke werkloosheid dient om bepaalde periodes van mindere activiteit op te vangen en vertoont bijgevolg een cyclisch verloop. Als we de tendens van het aantal ontslagen in relatie tot de evolutie van de tijdelijke werkloosheid in Grafiek 2-7 en Grafiek 2-8 bekijken, zien we een duidelijk verband tussen beide indicatoren. Een verhoging van de tijdelijke werkloosheid vermindert in eerste instantie het aantal effectieve ontslagen. Als de economische situatie zich niet tijdig herneemt, is een stijging van de tijdelijke werkloosheid evenwel een voorbode voor toekomstige effectieve ontslagen.

De papier- en kartonsector slaagt er tijdens de eerste 2 kwartalen van 2015 in de werkgelegenheid licht te doen toenemen. Dit is een positief gevolg van de conjunctuurverbetering. In het eerste kwartaal van 2015 wordt meer beroep gedaan op tijdelijke werkloosheid waardoor ontslagen worden vermeden. Hoewel in het tweede kwartaal van 2015 de tijdelijke werkloosheid wordt afgebouwd, vertaalt dit zich (voorlopig) niet in de werkgelegenheidscijfers. Zoals vermeld in het vorig conjunctuurverslag blijft het evenwel moeilijk voor de sector om de werkgelegenheid te behouden. Dit probleem stelt zich des te meer in het licht van de verdere afbouw van de tijdelijke werkloosheid in het derde kwartaal van 2015 wat een voorbode kan zijn voor een terugval van de werkgelegenheid. Aan het einde van deze periode trekt de tijdelijke werkloosheid evenwel opnieuw aan. Het valt af te wachten of deze stijging zich zal verder zetten in het laatste kwartaal van 2015.

Grafiek 2-7: Evolutie tijdelijke werkloosheid en aantal ontslagen in de papierindustrie

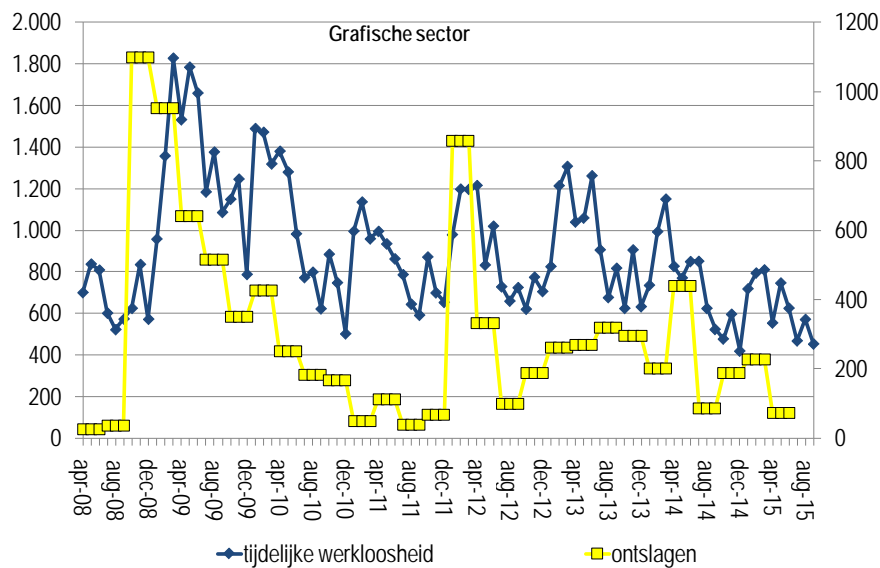

Bron: RVA en RSZ

²⁰ November 2015

In de grafische sector vormt de toename van het aantal netto-ontslagen in het eerste kwartaal van 2015 een mogelijke uitloper van de aanhoudende afbouw van de tijdelijke werkloosheid in de tweede helft van 2014 tot een historisch laag niveau. In tegenstelling tot de papier- en kartonsector vertaalt het conjunctuurherstel in de grafische sector zich voorlopig dus niet in een vraag naar meer personeel. Met de inschakeling van meer tijdelijke werkloosheid in het eerste kwartaal van 2015 wordt het aantal netto-ontslagen evenwel getemperd in het tweede kwartaal van 2015. Als we de trend zouden doortrekken naar de tweede helft van het jaar, kunnen we verwachten dat het aantal netto-ontslagen opnieuw zal stijgen na de afbouw van de tijdelijke werkloosheid in het tweede en derde kwartaal van 2015. Dit sluit ook aan bij de pessimistische verwachtingen van de respondenten van de conjunctuurenquête van de NBB²¹. Zij verwachten namelijk een verdere inkrimping van het personeelsbestand.

Grafiek 2-8: Evolutie tijdelijke werkloosheid en aantal ontslagen in de grafische sector

Bron: RVA en RSZ

2.6.4 Faillissementsgegevens

Samen met de tijdelijke werkloosheidscijfers kunnen de faillissementsgegevens meer duiding geven over de tendensen van de werkgelegenheid in de papier- en grafische sector. Na de vergelijking van het aantal ontslagen als gevolg van faillissementen in de sector (cf. Tabel 2-8) met de RSZ- statistieken (cf. Tabel 2-6), kunnen we de impact hiervan berekenen op de werkgelegenheid in de sector.

Het conjunctuurherstel in de papiersector draagt bij aan de financiële gezondheid van de papierbedrijven met als gevolg dat faillissementen, en dus ook hieruit voortkomende ontslagen, in de eerste helft van 2015 worden vermeden. Er komen zelfs arbeidsplaatsen bij onder invloed van de verbeterende conjunctuur.

²¹ november 2015

In de grafische sector daarentegen neemt het aantal faillissementen in de eerste helft van 2015 toe ten opzichte van de eerste helft van 2014. Er gaan evenwel proportioneel kleinere grafische bedrijven over kop in de eerste helft van 2015. Zo is in die periode het gemiddeld jobverlies per faillissement van een drukkerij met 1,9 jobs beduidend lager dan in de eerste helft van 2014 met 5,7 jobs. Ook in de uitgeverijsector kan een lichte daling van het gemiddeld banenverlies per faillissement worden geconstateerd (0,67 jobs 1ste helft 2015 t.o.v. 1,3 jobs 1ste helft 2014). Dit maakt dat de faillissementen een kleinere impact uitoefenen op het verlies aan werkgelegenheid in de sector. Zo daalt het aandeel netto-ontslagen afkomstig uit faillissementen van drukkerijen van 26,9% naar 21,3%. Voor de uitgeverijsector neemt dat aandeel af van 3,3% tot 2,5%.

Tabel 2-8: Aantal faillissementen in de papier- en grafische sector (eerste 6 maanden van 2014 en 2015)

Nace-code	Volledige jaren Sector of subsector	Aantal faillissementen		Totaal banenverlies		Verlies voltijdse banen		Verlies deeltijdse banen		Banenverlies loontrekkende werkgevers	
		6m2014	6m2015	6m2014	6m2015	6m2014	6m2015	6m2014	6m2015	6m2014	6m2015
1700	Totaal papierindustrie	2	0	12	0	12	0	0	0	0	0
1710	Vervaardiging van papierpulp, papier en karton	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1712	Vervaardiging van papier en karton	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1720	Vervaardiging van artikelen van papier of karton	2	0	12	0	12	0	0	0	0	0
1721	Vervaardiging van gegalfd papier en golkarton en van verpakkingsmateriaal van papier en karton	1	0	12	0	12	0	0	0	0	0
1722	Vervaardiging van huishoudelijke en sanitaire papierwaren	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1723	Vervaardiging van kantoorbenodigdheden van papier	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1729	Vervaardiging van andere artikelen van papier of karton	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1800	Totaal Drukkerijen en reproductie van opgenomen media	30	33	172	64	135	80	22	37	15	8
1810	Drukkerijen en aanverwante diensten	30	29	172	61	135	80	22	36	15	6
1811	Krantendrukkerijen	2	2	2	0	0	0	0	0	2	0
1812	Overige drukkerijen (groot drukwerk)	13	11	149	28	125	25	18	5	6	4
1813	Prepress- en premediadiensten	12	15	17	13	10	35	4	31	3	2
1814	Binderijen en aanverwante diensten	3	1	4	20	0	20	0	0	4	0
5810	Totaal Uitgeverijen	12	15	16	10	12	11	4	3	0	4
5811	Uitgeverijen van boeken	7	4	2	5	1	3	1	2	0	0
5812	Uitgeverijen van adresboeken en mailinglijsten	0	1	0	0	0	3	0	0	0	0
5813	Uitgeverijen van kranten	1	1	2	0	0	1	0	0	2	0
5814	Uitgeverijen van tijdschriften	4	6	14	4	11	1	3	0	0	3
5819	Overige uitgeverijen	1	3	0	1	0	3	0	1	0	1
Totaal		44	48	200	74	159	91	26	40	15	12

Bron: Fod Economie, KMO, Middenstand en Energie

Voor de faillissementen beschikken we over recentere cijfers dan voor de werknemersgegevens van de RSZ. In Tabel 2-9 worden de faillissementscijfers van de eerste 10 maanden van 2014 en 2015 naast elkaar gelegd. Hieruit blijkt dat de papiersector tijdens de eerste 10 maanden van 2015 wordt geconfronteerd met één faillissement waaruit slechts één ontslag voortkomt. Dit is een daling in vergelijking met de eerste 10 maanden van 2014. Voor de te verwachten werknemersgegevens van de RSZ voor het derde kwartaal van 2015 is de impact van de faillissement(en) dus quasi nihil.

In de grafische sector gaan ongeveer evenveel drukkerijen over kop in de eerste 10 maanden van 2014 (48) en 2015 (47). Er gaan in 2015 evenwel beduidend minder jobs per faillissement (3 jobs eerste 10m 2015 < 4,35 jobs eerste 10m 2014) verloren wat erop wijst dat kleinere drukkerijen de boeken neerleggen. Aangezien meer prepress bedrijven de deuren sluiten en zij doorgaans kleiner zijn dan de overige drukkerijen; die in 2014 een dominant aandeel hadden in de faillissementen; is het logisch dat in de eerste 10 maanden van 2015 minder ontslagen voortkomen uit de faillissementen. De uitgeverijen daarentegen kijken in de eerste 10 maanden van 2015 aan tegen een hoger jobverlies per faillissement (4,5 jobs eerste 10m 2015 > 1,25 jobs eerste 10m 2014).

Grotere uitgeverijen verdwijnen dus van het strijdtoneel en het is voornamelijk in de kranten- en tijdschriftensector dat het merendeel van de ontslagen vallen. Als de nog te publiceren werkgelegenheidsstatistieken voor het derde kwartaal van 2015 gelijklopen met de faillissementstatistieken voor de 10 eerste maanden, is een verdere daling van de werkgelegenheid in de grafische sector waarschijnlijk.

Tabel 2-9: Aantal faillissementen in de papier- en grafische sector (eerste 10 maanden van 2014 en 2015)

Nace-code	10 eerste maanden van 2014 en 2015 Sector of subsector	Aantal faillissementen		Totaal banenverlies		Verlies voltijdse banen		Verlies deeltijdse banen		Banenverlies loontrekkende werkgevers	
		10m2014	10m2015	10m2014	10m2015	10m2014	10m2015	10m2014	10m2015	10m2014	10m2015
1700	Totaal papierindustrie	2	1	12	1	12	1	0	0	0	0
1710	Vervaardiging van papierpulp, papier en karton	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1712	Vervaardiging van papier en karton	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1720	Vervaardiging van artikelen van papier of karton	2	1	12	1	12	1	0	0	0	0
1721	Vervaardiging van gegolfd papier en golfkarton en van verpakkingsmateriaal van papier en karton	1	0	12	0	12	0	0	0	0	0
1722	Vervaardiging van huishoudelijke en sanitaire papierwaren	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1800	Totaal Drukkerijen, reproductie van opgenomen media	48	47	209	139	163	87	28	37	18	15
1810	Drukkerijen en aanverwante diensten	43	43	205	136	163	87	28	36	14	13
1811	Krantendrukkerijen	2	3	2	1	0	0	0	0	2	1
1812	Overige drukkerijen (groot drukwerk)	24	17	178	43	148	32	24	5	6	6
1813	Prepress- en premediadiensten	16	22	23	72	14	35	4	31	5	6
1814	Binderijen en aanverwante diensten	4	1	5	20	1	20	0	0	4	0
5810	Totaal Uitgeverijen	24	20	30	90	18	73	8	13	4	4
5811	Uitgeverijen van boeken	9	4	4	5	2	3	1	2	1	0
5812	Uitgeverijen van adresboeken en mailinglijsten	0	1	0	3	0	3	0	0	0	0
5813	Uitgeverijen van kranten	1	2	2	27	0	22	0	5	2	0
5814	Uitgeverijen van tijdschriften	7	9	18	50	12	42	6	5	0	3
5819	Overige uitgeverijen	6	4	5	5	3	3	1	1	1	1
Totaal		74	68	251	230	193	161	36	50	22	19

Bron: Fod Economie, KMO, Middenstand en Energie

Over het algemeen kunnen we besluiten dat de situatie in de papiersector stabiliseert. In de grafische sector daarentegen blijven bedrijven in groten getale hun deuren sluiten. Hoewel minder uitgeverijen de boeken toe doen, hebben hun sluitingen een grotere impact op de werkgelegenheid in de sector. In de drukkerijensector verdwijnen vooral prepress bedrijven van het strijdtoneel. Zij zijn doorgaans kleiner dan de overige drukkerijen met als gevolg dat zij proportioneel minder ontslagen teweeg brengen. Het valt af te wachten wat de rest van 2015 zal brengen. Enerzijds kent het najaar traditioneel meer succes omwille van de eindejaarsfeesten en de voorbereiding van nieuwe collecties en catalogi die de vraag naar drukwerk doen toenemen. Anderzijds kampen de grafische bedrijven met een structureel probleem van overcapaciteit waarop een (tijdelijke) conjunctuurverbetering geen antwoord op kan bieden.

3 Conclusie

3.1 Twee waardeketens

Achter de conjuncturele ontwikkeling van de papier- en grafische sector gaan verschillende evoluties schuil naargelang de subsector die wordt bekeken. Enerzijds onderscheiden we de waardeketen van de productie en de bedrukking van het kantoor- en grafisch papier. Het betreft de producenten van grafisch papier en de drukkerijen en uitgeverijen van boeken, tijdschriften, kranten, reclaimedrukwerk, ... Deze keten ondervindt concurrentie van digitale dragers en kampt met moeilijkheden om zijn positie te bestendigen. Daarenboven is deze keten zeer conjunctuurgevoelig. Hierdoor zal een conjunctuurverbetering snel positieve effecten sorteren op de prestaties van de subsector. Het blijft evenwel nodig om voorbij deze korte termijneffecten te kijken om zich een juist beeld te kunnen vormen over de structurele economische ontwikkeling van deze subsector.

Anderzijds onderscheiden we de waardeketen van de productie en bedrukking van het verpakkingspapier en -karton en het huishoudelijk en technisch papier. Deze keten profiteert van de online handel die een sterke doorbraak kent.

Als we de economische prestaties van de papier- en grafische sector in zijn geheel analyseren, is het van belang om deze tweedeling van de waardeketen in het achterhoofd te houden. Dit geeft een genuanceerder beeld van de onderzochte gegevens en laat onze analyse dichter aansluiten bij de werkelijkheid.

3.2 Pulp

De papierpulp is de voornaamste grondstof voor de productie van papier. De economische prestaties in de papiersector zijn bijgevolg onlosmakelijk verbonden met de economische ontwikkelingen in de pulpsector. Een blik op de productiecijfers van de papierpulp vertelt ons dat de Belgische pulpbedrijven minder verse pulp produceren in de eerste drie kwartalen van 2015 tegenover dezelfde periode in 2014. Niettemin wordt meer (verse en gerecycleerde) pulp geëxporteerd bij een dalende import van pulp wat het handelsbalanstekort verkleint.

Voor de prijzen baseren we ons op de Europese pulpprijzen aangezien deze richtinggevend zijn voor de Belgische prijzen. De Europese pulpprijzen ontwikkelen zich verschillend naargelang de pulpsoort die wordt bekeken. Algemeen genomen worden in Europa twee belangrijke pulpsoorten onderscheiden; enerzijds de papierpulp met lange vezels die een hoge weerbaarheid aan het papier geeft, hier de Northern Bleached Softwood Kraft (NBSK) pulp, en anderzijds de papierpulp met korte vezels waartoe de eucalyptus pulp behoort. Traditioneel kennen beide pulpsoorten een gelijkaardig prijsverloop, maar sinds midden 2013 slaan beiden een andere weg in. De prijs voor de traditioneel goedkopere eucalyptuspulp kalft af, daar waar de prijs voor de NBSK pulp aantrekt. Gedurende een jaar vergroot het gemiddeld prijsverschil tussen beide pulpsoorten geleidelijk aan tot in september 2014 een keerpunt wordt bereikt. Op dat moment bedraagt het prijsverschil circa 161 euro per ton. Dit groot prijsverschil maakt de aankoop van eucalyptuspulp aantrekkelijker wat bepaalde kopers overtuigt de duurdere NBSK pulp te vervangen door de goedkopere eucalyptusvariant. Deze vraagverschuiving doet de prijs voor NBSK pulp afnemen, terwijl de prijs voor de eucalyptus pulp aantrekt. Als gevolg hiervan verkleint het prijsverschil tussen beide pulpsoorten tot 17,8 euro per ton in oktober 2015.

3.3 Papier

Zoals eerder vermeld zijn de economische prestaties in de papiersector onlosmakelijk verbonden met de economische ontwikkelingen in de pulpsector. De lagere pulpproductie in de eerste drie kwartalen van 2015 houdt de papierproducenten evenwel niet tegen meer papier en karton te produceren. Zowel de productie van verpakkingspapier als grafisch papier trekt in deze periode aan. Enerzijds schieten de online aankopen in België de hoogte in als gevolg van de doorbraak van e-commerce wat de vraag naar verpakkingspapier en karton doet toenemen. Met het oog op de kerstinkopen zal dit op het eind van het jaar nog een piek kennen. De ruime beschikbaarheid aan verpakkingspapier op de markt houdt de Duitse prijzen stabiel, zij het op een hoog niveau. Anderzijds blaast het voorzichtig economisch herstel terug leven in de reclamebestedingen wat een positieve impact heeft op de (buitenlandse) vraag naar en dus de productie van grafisch papier.

De stijging van de papierproductie in de eerste drie kwartalen van 2015 wordt getrokken door een grotere export en een toename van de aankopen door Belgische klanten. Daarenboven wordt minder papier geïmporteerd. Als gevolg hiervan verkleint in de eerste drie kwartalen van 2015 het handelsbalanstekort en winnen de Belgische papierbedrijven dus aan concurrentievermogen tegenover het buitenland.

De productieverhoging naar aanleiding van de sterke vraag naar papier kan (een deel van) de stijging van de bezettingsgraad van de productiecapaciteit in de papier- en kartonfabricagesector in het eerste kwartaal van 2015 verklaren. Daarnaast is het ook mogelijk dat de stevige terugval van de investeringen de productiecapaciteit heeft doen inkrimpen wat indirect een hogere bezettingsgraad met zich heeft meegebracht. De productiecijfers van pulp, papier en karton staan in schril contrast met de omzetcijfers in de fabricagesector aangezien de omzet in de eerste drie kwartalen van 2015 afneemt. Gezien de meerproductie van papier de productieafname van pulp meer dan compenseert, kan de omzetsdaling alleen worden verklaard door een daling van de papieren prijzen. We vinden voor het jaar 2015 inderdaad een prijsdaling terug in het segment van het Duits dagbladpapier. Aangezien het dagbladpapier toch meer dan 1/6de (17%) van de totale Belgische papierproductie vertegenwoordigt, zal een sterke prijsdaling van het dagbladpapier de gestegen prijs voor kantoorpapier, houthoudend ongestreken papier en houtvrij gestreken papier meer dan gecompenseerd hebben.

In de papier en kartonverwerkende sector wordt in de eerste drie kwartalen van 2015 iets minder omzet gedraaid. Niettegenstaande deze minderomzet neemt de bezettingsgraad van de productiecapaciteit toe. Rekening houdend met de gedaalde investeringen en de sluiting van een papierverwerkingsbedrijf in deze periode, is de gestegen bezettingsgraad vermoedelijk het gevolg van een afbouw van de productiecapaciteit.

Na een stevig conjunctuurherstel in 2014 kent de conjunctuur van de papier- en kartonsector in het eerste kwartaal van 2015 een ietwat moeizame start. Dit wordt voornamelijk ingegeven door de vertraagde groei van de economische activiteit in de papier- en kartonverwerkende sector. Bij de start van het tweede kwartaal van 2015 daarentegen trekt de conjunctuur zowel in de fabricage als verwerkende sector terug sterk aan. Er heerst een gematigd optimisme over de prestaties van de papier- en kartonsector wat zich in november 2015 in de conjunctuurenquête van de NBB uit in een positieve beoordeling van het orderboekje. De sterke buitenlandse vraag duwt de meeste verkoopprijzen in de tweede jaarhelft naar omhoog. Ondanks de minder optimistische vraagvooruitzichten en de sterke daling van het aantal binnenlandse bestellingen, hebben de respondenten optimistische prijs- en werkgelegenheidsvooruitzichten.

3.4 Grafische sector

De grafische bedrijven zijn afnemers van grafisch papier wat van hen belangrijke klanten maakt voor de papiersector. De ontwikkeling van de grafische activiteiten hebben bijgevolg een wezenlijke invloed op de economische prestaties van de papiersector, meer bepaald op de waardeketen van het grafisch papier.

De conjunctuur van de grafische sector kent in 2015 een grillig verloop met een dipje begin 2015, gevolgd door een geleidelijke aantrekking van de economische activiteit. Tijdens de eerste drie kwartalen van 2015 kan de sector profiteren van een toegenomen uitvoer van boeken, brochures en advertentiemateriaal, terwijl hiervan minder worden ingevoerd. Dit maakt de grafische bedrijven concurrentiëler tegenover hun buitenlandse sectorgenoten wat zich concreet vertaalt in een groter handelsbalansoverschot dan in de eerste drie kwartalen van 2014. Toch lopen volgens de laatste²² conjunctuurenquête van de NBB de binnen- en buitenlandse bestellingen sterk terug wat het productietempo en de verkoopprijzen doet kelderen. Zowel een productieafname als een prijsdaling kunnen dus aan de basis liggen van de gedaalde omzet bij de drukkerijen. Wat de prijzen betreft weten we ook dat de winstmarges van de grafische bedrijven reeds geruime tijd onder druk staan. Zo wordt de prijzenconcurrentie in toenemende mate bovenaan de ranglijst van de belangrijkste risico's voor het voortbestaan van de grafische bedrijven geplaatst²³. De krappe winstmarges weerhouden de drukkerijen er evenwel niet van om meer te investeren. Dit wijst erop dat het conjunctuurherstel toch enigszins zuurstof heeft gegeven aan de drukactiviteiten. In tegenstelling tot de drukkerijen, draaien de uitgeverijen meer omzet en breiden zij hun investeringsportefeuille ook uit met quasi 134%. Deze investeringstoename is evenwel volledig te wijten aan de beslissing van een Belgische uitgeverij om haar dochterondernemingen te integreren in de moederonderneming²⁴.

De meerinvesteringen in de grafische sector hebben bijgedragen aan een uitbreiding van de productiecapaciteit wat op zijn beurt de bezettingsgraad, bij een quasi stabiele omzet, heeft doen krimpen. Dit heeft de capaciteitsafbouw door faillissementen vermoedelijk meer dan gecompenseerd.

Dat het conjunctuurherstel in de grafische sector fragiel blijft, bewijzen de resultaten van de conjunctuurenquête van de NBB. Ondanks de terugval van de bestellingen en de verkoopprijzen, zorgen de licht positieve vraagvooruitzichten evenwel voor een tegenbeweging. Daarenboven wordt de tweede jaarhelft traditioneel gekenmerkt door een grotere vraag naar drukwerk met het oog op de voorbereiding van nieuwe collecties en catalogi. Het valt evenwel af te wachten hoe de economische activiteit in de sector zich in december 2015 zal voltrekken.

---

²² November 2015

²³ Conjunctuurenquête 3de kwartaal 2015, Febelgra

²⁴ In dit geval dient de waarde van de overgenomen activa in de BTW-aangifte te worden aangegeven als een investering.

3.5 Werkgelegenheid

Het economisch herstel in de papier- en kartonsector komt voorzichtig tot uiting in de werkgelegenheidscijfers van de eerste helft van 2015. Het herstel draagt bij aan de financiële gezondheid van de papierbedrijven met als gevolg dat faillissementen, en dus ook hieruit voortkomende ontslagen, in deze periode worden vermeden. Het toegenomen aantal tijdelijke werklozen in het eerste kwartaal van 2015 is hier niet vreemd aan. Hoewel in het tweede kwartaal van 2015 de tijdelijke werkloosheid wordt afgebouwd, vertaalt dit zich (voorlopig) niet in de werkgelegenheidscijfers. De positieve werkgelegenheidsvooruitzichten van november 2015 in de conjunctuurenquête van de NBB voor de papiersector bevestigen de voorzichtig positieve trend van de werkgelegenheid in de eerste helft van 2015.

In de grafische sector daarentegen vormt het grillig verloop van de conjunctuur in 2015 een probleem. De toegenomen tijdelijke werkloosheid heeft een verdere afbouw van het aantal arbeidsplaatsen niet kunnen vermijden. Het grootste aandeel arbeidsplaatsen verdwijnt in de sector van de overige drukkerijen, de prepress en de uitgeverijen. Met een groter digitaal aanbod, een vermindering van de oplages en afgeslankte exemplaren van dag- en weekbladen, brochures, catalogi,... komen deze subsectoren onder druk te staan. Daarnaast wordt het opmaak- en ontwerpproces van documenten via digitale tools zoals "Web2Print" vereenvoudigd en geautomatiseerd waardoor de positie van de prepressbedrijven in gevaar komt. Deze structurele veranderingen maken het voor de grafische sector moeilijk om het hoofd boven water te houden. Hierdoor neemt het aantal faillissementen in de eerste helft van 2015 toe. Zoals in het vorig conjunctuurverslag werd vastgesteld, vormen de faillissementen evenwel niet langer een bepalende factor voor het verlies aan werkgelegenheid. De afbouw van de tijdelijke werkloosheid in de grafische sector in het tweede en derde kwartaal van 2015 laat ons echter vermoeden dat het aantal netto-ontslagen opnieuw zal stijgen in de nog te publiceren werkgelegenheidsstatistieken van het tweede en derde kwartaal van 2015. In de uitgeverijensector drukken de faillissementen in de loop van het derde kwartaal opnieuw sterker hun stempel op het aantal ontslagen. Dit leidt ertoe dat grotere uitgeverijen, voornamelijk in de kranten en tijdschriftensector, de deuren sluiten. Al deze vaststellingen sluiten ook aan bij de pessimistische verwachtingen van de drukkerijensector in de conjunctuurenquête van de NBB²⁵. Zij verwachten namelijk een verdere inkrimping van het personeelsbestand.

3.6 Algemeen

Het voorzichtig optimisme over het (tijdelijk) aantrekken van de grafische activiteiten geeft een (tijdelijke) boost aan de productie van het kantoor- en grafisch papier. Deze waardeketen in de papier- en grafische sector die zich toespitst op de druk en uitgifte van boeken, kranten, tijdschriften, flyers, visitekaartjes, blijft evenwel sterk onder druk staan van de concurrerende digitale media. Dit blijkt o.a. uit het grillig verloop van de conjunctuurcurve van de grafische sector in de loop van 2015. De introductie van digitale boeken, dag- en weekbladen, online reclame en de geleidelijke overschakeling op papierloze kantoren speelt niet in de kaart van deze waardeketen. Bijgevolg ondervinden vele bedrijven in deze keten moeilijkheden om zich te herpositioneren in een sector die steeds sterker wordt belaagd door digitale alternatieven. Nieuwe verdienmodellen die erin slagen om de complementariteit tussen papieren en digitale dragers te versterken, kunnen een mogelijke uitweg bieden. Hiervoor zijn echter investeringen in ICT-en samenwerkingsverbanden met ICT- experts nodig.

---

²⁵ november 2015

De tweede waardeketen van het verpakkingspapier en -karton en het huishoudelijk en technisch papier kent een structurele groei. Deze groei wordt in de loop van 2015 voornamelijk gedragen door een grotere vraag naar verpakkingspapier en -karton. De doorbraak van de online handel in België en de sterke rol die de consumptie heeft gespeeld in de aantrekking van de Belgische economie, zijn hier niet vreemd aan.

De verwachte gunstige economische ontwikkelingen in België voor 2016 en 2017 spelen in de kaart van de papier- en grafische sector, in het bijzonder voor de conjunctuurgevoelige segmenten. Aangezien de economische groei in 2016 meer zal worden gedragen door de uitvoer, zullen vooral de papier- en grafische exporterende bedrijven hiervan profiteren. Het vertrouwen in de aantrekking van de economie is evenwel zeer broos. Dit bewijzen het grillig verloop van de vertrouwensindicator voor België en de terugval ervan na de zomermaanden van 2015.

Het conjunctuurherstel blijft dus fragiel en afhankelijk van heel wat verschillende factoren. Factoren die enerzijds een gunstige rol spelen, zijn de gunstige wisselkoers van de euro wat een duwtje in de rug is voor de export, de lage olieprijs en het beleid van monetaire versoepeling van de Europese Centrale Bank. Anderzijds heeft de tragere groei in een aantal opkomende economieën zijn weerslag op de ontwikkeling van de wereldhandel. De lagere grondstoffenprijzen zouden wegen op de groeimogelijkheden van de grondstofexporterende landen en meerdere geopolitieke ontwikkelingen kunnen bijdragen tot een nog grotere globale onzekerheid.

Vast staat dat een structurele conjunctuurverbetering in de papier- en grafische sector niet louter zal kunnen worden gedragen door de korte termijn effecten van een algemeen conjunctuurherstel of de positieve effecten van de doorbraak van e-commerce op de waardeketen van het verpakkingspapier en karton.

Ongeacht deze ontwikkelingen zullen de bedrijven binnen de papier- en grafische sector belangrijke keuzes dienen te maken over de wenselijke toekomst voor de sector en over de strategieën die hiertoe zullen moeten worden aangewend. Volgens experts, waaronder Gareth Ward, zal IT daar een sleutelrol in spelen. Daarom is het volgens hem van belang dat de drukker van morgen even vertrouwd moet zijn met IT als met drukken²⁶.

---

²⁶ GN 07/2015

4 Bibliografie

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN, De conjunctuur in de papier- en grafische sector voorjaar 2015, CRB 2015-1344

CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN, De conjunctuur in de papier- en grafische sector najaar 2014, CRB 2015-0285

COBELPA, maandelijkse statistische gegevens

COBELPA, <http://www.cobelpa.be/fr/pu19.html>

EUROGRAPH, <http://www.euro-graph.org/file/106408>

European Economic Forecast, herfst 2015,

http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/forecasts/2015_autumn_forecast_en.htm

EUROPESE COMMISSIE, <https://ec.europa.eu/futurium/en/content/european-e-commerce-turnover-grew-143-reach-eu-4238bn-2014>

EUROSTAT, ESI (Economic Sentiment Indicator)

FEBELGRA, magazine Factua

FILPAP, prijsgegevens

FOD ECONOMIE, Statbel, <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/>

GRAFISCH NIEUWS, maandblad

LA LETTRE DU PAPIER

NATIONALE BANK VAN BELGIE, Conjunctuurbarometer

NATIONALE BANK VAN BELGIE, maandelijkse en driemaandelijkse conjunctuurenquêtes

NATIONALE BANK VAN BELGIE, nationale rekeningen

RISI, PPI Europe

RSZ, gecentraliseerde gegevens

RVA, tijdelijke werkloosheidsstatistieken